

300,- 600 Klein
~~PM de Vries~~

Economisch-Statistische Berichten

Gezond geld

★

Drs. J. W. de Pous

Centraal Economisch Plan 1957

★

Dr. N. Fränken

Voordelen van een
Europese vrijhandelszone

★

Drs. H. Schelhaas

Problemen der landbouwpolitiek

★

H. Leemhuis

Een merkwaardige bedrijfsvorm

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

N°. 2087

WOENSDAG 26 JUNI 1957

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

Spuistraat 172 · Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering
en Executele

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

- Pensioenregelingen
- Risico-herverzekering van pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

HOOFDKANTOOR:
JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE
TEL. 01700 - 51. 43. 51
POSTADRES: POSTBUS 5

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

Financiering van invoer,
uitvoer en transit

Alle assurantien

Beleggingen en
vermogensbeheer

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.

Gezond geld

Geld is de grootste gemene deler in onze maatschappij; voor de meesten van ons is geld iets wat men vandaag ontvangt en dat men, hetzij nu, hetzij later kan uitgeven. Het uiteindelijke nut van geld is dat men het kan gebruiken om in zijn levensonderhoud te voorzien. Gezond geld moet dus aan het vereiste voldoen dat het, als men het bewaart, zijn koopkracht voor consumptie-uitgaven behoudt. Het wordt helaas hoe langer hoe duidelijker dat dit waardebehoud van het geld na de oorlog te wensen overlaat. De nog lichte prijsstijging van de laatste jaren zal volgens het Centraal Planbureau door nieuwe prijsverhogingen worden gevolgd, terwijl de Minister van Financiën niet verheelt dat hij ten einde raad voornemens is een klein deel van de overheidsuitgaven te financieren met middelen die inflatie veroorzaken.

De Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel heeft nu haar jaarvergadering aangeprepen om een publieke campagne in te zetten, welke tot doel heeft ons volk voor de funeste gevolgen van inflatie te waarschuwen en aan te dringen op de doelbewuste bevordering en handhaving van gezond geld. Deze actie wordt ontketend op een ogenblik, dat ons land niet alleen met acute, door inflatie veroorzaakte, moeilijkheden te kampen heeft, doch bovendien met name van overheidszijde de neiging aanwezig is om — zij het dan met gewetensbezwaren — op het inflatoire pad voort te gaan. De Maatschappij heeft op haar jaarvergadering van 20 juni jl. een openbare discussie georganiseerd tussen de leden van een veelzijdig samengesteld forum onder voorzitterschap van Prof. S. Posthuma. De voorzitter zei in ronde bewoordingen, en kennelijk met instemming van de discussiegenoten, dat inflatie niet alleen diefstal was ten koste van een beperkte groep van onze samenleving, maar bovendien een hinderpaal voor onze economische vooruitgang.

Met name werd ook van verschillende kanten betoogd dat „kruipende inflatie” van een paar procent per jaar niet alleen moreel een onding is — want over een mensenleven berekend komt zij voor de ouderdomsvoorziening toch neer op een paar honderd procent inflatie en dus op een enorme uitholling van de besparingen — maar dat zij ook onverbiddelijk moet uitlopen op een economische crisis. Het eerste bezwaar van „kruipende inflatie” is, dat zij de bereidheid tot het vormen en aanhouden van vrijwillige besparingen aantast, dus de kapitaalvorming beperkt en de vooruitgang tegenhoudt. Het tweede bezwaar is, dat zij de economische verhoudingen tijdelijk

scheeftrekt, waardoor een deel van het bedrijfsleven tijdelijk kunstmatig de wind in de zeilen krijgt en de Overheid — diè bij het huidige belastingstelsel de grootste profiteur van inflatieschijnwinsten is — ook tijdelijk bijzonder hoge baten geniet. Tenzij men eeuwig met inflatie wil doorgaan moet hieraan te eniger tijd een eind komen, en op dat ogenblik stort dan de opgeblazen boel in elkaar, met alle verstoring en ellende die daarvan het gevolg zijn.

Uit de discussies bleek intussen wel duidelijk — en de heer Van Wingerden, voorzitter van het N.V.V., zei dat ook onverbloemd — dat een zeer groot aantal van onze burgers in hun hart volkomen overtuigd is, dat inflatie op ellende uitloopt, vooral ook voor de kleine man. Niemand dacht daar anders over. Ook was men het er grondig over eens dat elkeen in ons land zijn steentje zou moeten bijdragen om inflatie buiten de deur te houden. Nu beoogt de Maatschappij om, door middel van deze openbare discussie en een daaraan te verbinden publiciteitscampagne, ons volk in alledaagse woorden tegen de inflatiegevaren te waarschuwen en een dusdanige stemming te wekken dat in alle geledingen van onze samenleving man voor man zal worden medegewerkt om waardedaling van ons geld tegen te gaan.

Dit is goed en sympathiek werk. Deze vergadering moet het begin vormen van een publiek appel. Op zichzelf is de door de pers gegeven publiciteit aan de uitspraken der deelnemers al van de grootste betekenis. Maar laten wij wel bedenken, dat het niet voldoende is te waarschuwen voor de rampzalige gevolgen van waardedaling van het geld. Wij moeten dieper op de zaak ingaan, en aan het licht brengen waar de oorzaken liggen. Het wezen van de zaak is dat wij — in tegenstelling tot een kwart eeuw geleden — in een tijdvak leven waarin door bevolkingsgroei, technische vooruitgang en stijgend consumptieniveau de behoeften aan jaarlijkse nieuwe investeringen sterk zijn toegenomen. De vrijwillige vorming van nieuwe besparingen en de vrijwillige bewaring van oude besparingen blijven daarbij achter. Het tekort aan beschikbare besparingen ten opzichte van de wenselijke investeringen geeft aanleiding tot inflatie. Dit is een fundamenteel probleem van sociale en politieke aard. Het ware te wensen, dat het besef van de ernst van het inflatievraagstuk, dat de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel opnieuw aan de orde heeft gesteld, tot in alle geledingen van ons volk zal doordringen.

Overveen.

Dr. F. W. C. BLOM.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Gezond geld, door Dr. F. W. C. Blom	503	Boekbesprekingen:	
Centraal Economisch Plan 1957, door Drs. J. W. de Pous	504	Dr. J. J. van den Hoek: Industriële vestigingspolitiek van de Overheid, bespr. door Dr. C. H. Schouten	515
Voordelen van een Europese vrijhandelszone, door Dr. N. Franken	508	Prof. Dr. A. I. Diepenhorst: Structuur en politiek, door Drs. A. G. ter Hennepe	516
Problemen der landbouwpolitiek, door Drs. H. Schelhaas	510	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	517
Een merkwaardige bedrijfsvorm, door H. Leemhuis	513	Recente publikaties	518

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Door de schat van voortreffelijk geselecteerde gegevens, de terugblik op de periode 1950-1956, de interessante vergelijking van de „probleemjaren” 1950 en 1956, de heldere belichting van de aard en de betekenis van het bestedingsbeperkingsprogramma en de boeiende behandeling van enkele bijzondere onderwerpen, heeft het Centraal Economisch Plan 1957 volgens schrijver zijn ongetwijfeld reeds op behoorlijk niveau staande voorgangers overtroffen. Schrijver gaat in op de belangrijkste wijzigingen in het Plan 1957 t.o.v. de in het S.-E.R.-advies opgenomen ramingen over de jaren 1956 en 1957. Vervolgens beziet hij de prognose 1957 tegen de achtergrond van de ontwikkeling in een aantal voorafgaande jaren en besluit met een bespreking van de ontwikkeling in 1956, zoals deze in het Plan 1957 is geanalyseerd, waarbij met name het betalingsbalanstekort en de consumptietoename de aandacht vragen.

Centraal Economisch Plan 1957

Doordat de afsluiting van de berekeningen voor het jaarplan en de prognose voor 1957 moesten wachten op de beslissingen inzake de mate en wijze van de voorgenomen beperking van de bestedingen, is de verschijning van het Centraal Economisch Plan 1957, aldus Prof. Dr. P. de Wolff in het voorwoord, vertraagd. Overigens had het Planbureau reeds ten behoeve van het door de S.-E.R. op 28 november 1956 uitgebracht advies inzake de bestedingen een raming van de economische ontwikkeling in 1956 en een prognose van het verloop in 1957 — zowel bij ongewijzigd overheidsbeleid als bij een op basis van door de S.-E.R. geadviseerd gewijzigd beleid — samengesteld. Hoewel de ramingen voor 1956 en 1957 in het Plan 1957 enige niet onbelangrijke afwijkingen vertonen van de schattingen, welke in het S.-E.R.-advies zijn opgenomen, worden in het Plan geen nieuwe gezichtspunten geopend met betrekking tot de economische problematiek van ons land, hetgeen gelet op de datum van het uitbrengen van het S.-E.R.-advies en het afsluiten van de berekeningen voor het Plan 1957 op 15 maart 1957 weinig bevreesdheid behoeft te wekken.

Hoewel het Plan weinig nieuw licht kan werpen op de economische situatie, waarin onze volkshuishouding verkeert, betekent dit allerminst, dat de onderhavige publikatie minder aanspraak op onze belangstelling zou maken. Integendeel, door de schat van voortreffelijk geselecteerde gegevens, de terugblik op de periode 1950-1956, de interessante vergelijking van de „probleemjaren” 1950 en 1956, de heldere belichting van de aard en betekenis van het bestedingsbeperkingsprogramma (voor leek en ingewijde, ja misschien zelfs voor Kamerleden een zeer gecompliceerde en onoverzichtelijke materie) en de boeiende behandeling van enkele bijzondere onderwerpen, heeft het Plan 1957 zijn ongetwijfeld reeds op behoorlijk niveau staande voorgangers overtroffen. Een aanbeveling of aansporing om kennis te nemen van deze publikatie, welke in de nabije toekomst o.a. in veel colleges en organen dankbaar als naslagwerk zal worden gehanteerd om aan gerechtvaardigde en ook wel ongerechtvaardigde wensen en verlangens kracht bij te zetten, komt ons dan ook geheel overbodig voor.

Wijzigingen in de ramingen.

Ten einde een zekere historische lijn te handhaven, moge allereerst — aanknopende bij een tweetal beschouwingen onzerzijds in dit blad met betrekking tot het S.-E.R.-advies inzake de bestedingen ¹⁾ — worden ingegaan op de belangrijkste wijzigingen in het Plan 1957 t.o.v. de in het S.-E.R.-advies opgenomen ramingen over de jaren 1956 en 1957 (zie tabel 1).

De sedert de opstelling van het S.-E.R.-advies beschikbaar gekomen gegevens, welke o.a. wezen op een aanzienlijk groter tekort op lopende rekening van de betalingsbalans, vormden reeds spoedig — blijkens de desbetreffende opstelling in de regeringsnota inzake beperking van de bestedingen — aanleiding om over te gaan tot een herziening van de raming 1956 en de prognose 1957 (welke laatste, merkwaaardigerwijze, niet aan de volksvertegenwoordiging werd overgelegd). In de herziene raming 1956 worden de bestedingen, o.a. in verband met een onderschatting van de toeneming van de consumptie (met f. 180 mln.) en van de voorraadvorming (met f. 380 mln.), f. 550 mln. en de middelen f. 60 mln. hoger gesteld, hetgeen resulteert in een vergroting van het tekort op lopende rekening van de betalingsbalans voor 1956 met f. 490 mln. tot f. 600 mln. Deze toeneming van het tekort volgt eveneens uit de met genoemde wijzigingen wederkerig verband houdende veranderingen in de schattingen van uitvoer en invoer. De geraamde toeneming van het volume van de uitvoer in 1956 moest drastisch worden verlaagd van 6,4 pCt. tot 2,8 pCt. ten opzichte van 1955, waardoor de waarde van de uitvoer met f. 450 mln. verminderde, tegenover een stijging van de waarde van de invoer met f. 40 mln. in verband met hét, ten gevolge van de voorraadvorming, hogere volume van de goedereninvoer (+ f. 190 mln.) welke niet geheel werd gecompenseerd door de lagere raming van het volume van de invoer van diensten (— f. 150 mln.).

De vraag rijst, of door deze op grond van de jongste ontwikkeling aangebrachte wijzigingen, de economische situatie een belangrijk ongunstiger beeld vertoont dan

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 5 en 12 december 1956.

TABEL 1.

Mutaties in de ramingen over 1956 en 1957 in het Plan 1957 ten opzichte van het S.-E.R.-advies (mln. gulden)

Middelen

Bestedingen

omschrijving	raming 1956	prognose 1957 bij ongewijzigd beleid	prognose 1957 bij uitvoering bestedingsbeperking	omschrijving	raming 1956	prognose 1957 zonder bestedingsbeperking	prognose 1957 bij uitvoering bestedingsbeperking
Loosom bedrijven	+ 120	+ 130	+ 120	Consumptie gezinnen	+ 180	+ 360	+ 350
Overig inkomen	- 40	+ 60	+ 250	Materiële overheidsuitgaven	—	- 150	- 170
Overheid	—	+ 70	+ 60	Lonen en salarissen Overheid	—	+ 70	+ 60
Buitenland	- 70	- 80	- 80	Investerings in vaste activa	- 10	+ 160	+ 230
Kostprijsverhogende belastingen	+ 30	- 50	- 240	Voorraadvorming	+ 380	+ 10	+ 10
Afschrijvingen	+ 20	+ 80	+ 80				
Bruto nationaal produkt	+ 60	+ 210	+ 190	Binnenlandse bestedingen	+ 550	+ 450	+ 480
Invoer goederen	+ 190	+ 20	+ 20	Uitvoer goederen	- 350	- 310	- 360
Invoer diensten	- 150	—	- 50	Uitvoer diensten	- 100	+ 40	+ 40
Invoer	+ 40	- 30	- 30	Uitvoer	- 450	- 270	- 320
Totaal middelen	+ 100	+ 180	+ 160	Totaal bestedingen	+ 100	+ 180	+ 160

destijds door de S.-E.R. is geschilderd en een aanzienlijke verzwaring van het door de S.-E.R. voorgestelde programma van beperkende maatregelen derhalve noodzakelijk zou zijn. Op gronden, welke wij in bovengenoemde beschouwingen mochten uiteenzetten, heeft de Regering naar onze mening terecht vooralsnog afgezien van een belangrijke uitbreiding van het door de S.-E.R. geadviseerde beperkingsprogramma.

Het ligt voor de hand, dat de veranderingen in de raming 1956 worden teruggevonden in de wijzigingen van de prognose 1957, zowel bij ongewijzigd als gewijzigd regeringsbeleid. Daarnaast worden nog een aantal mutaties in de herziene prognose 1957 gevonden, welke geen rechtstreeks verband houden met de veranderingen in de raming 1956.

De toeneming van de post overig inkomen en de verlaging van de post kostprijsverhogende belastingen minus subsidies ad f. 190 mln. houden verband met de maatregelen ten behoeve van de landbouwsector, welke in het S.-E.R.-advies niet waren voorzien.

De grotere consumptie van gezinnen in 1957 kan worden verklaard uit een hogere raming van het consumptieprijspeil (met circa 1 pCt.).

De verhoging van de post lonen en salarissen bij de Overheid moet waarschijnlijk worden gezocht in wijzigingen in de beloning der hogere ambtenaren en de salarissen in de onderwijssector, welke bij de vaststelling van het S.-E.R.-advies nog niet definitief waren²⁾.

Door deze herzieningen neemt het geraamde tekort op lopende rekening van de betalingsbalans voor 1957 bij ongewijzigd en gewijzigd regeringsbeleid met resp. f. 240 en f. 290 mln. toe.

De ontwikkeling 1950-1956.

Door de prognose 1957 te plaatsen tegen de achtergrond van de ontwikkeling in een aantal daaraan voorafgaande jaren, waarbij tevens de gelegenheid wordt geschapen een vergelijking te maken tussen de probleemjaren 1950-1956, heeft het Plan ongetwijfeld aan waarde gewonnen. Bij een greep uit het vele materiaal, dat in het Plan 1957 wordt geboden, moge een keuze uit de in hoofdstuk III verzamelde gegevens dan ook niet ontbreken.

²⁾ Voor de verlaging van de raming van de materiële overheidsuitgaven in 1957 met niet minder dan f. 150 à f. 170 mln. hebben wij geen verklaring kunnen vinden. Voor zover ons bekend, is van regeringszijde bij de behandeling van de nota inzake de bestedingsbeperking in de Tweede Kamer over deze lastenverlichting voor het overheidsbudget, welke zich na het uitbrengen van het S.-E.R.-advies heeft gemanifesteerd, geen mededeling verstrekt.

In de eerste jaren van de periode 1950-1956 valt een zekere stagnatie in de economische activiteit te constateren; de stijging van het nationale produkt blijft in 1950-1952 tot gemiddeld 1½ pCt. per jaar beperkt. Na 1953 valt een belangrijke opleving waar te nemen, waarbij de werkloosheid tot een uitzonderlijk laag peil daalt; het nationale produkt neemt met gemiddeld 6 pCt. per jaar toe. Hierdoor wordt over de gehele periode een stijging van het reële inkomen per hoofd van de totale bevolking volkomen met 25 pCt. — dus gemiddeld circa 4 pCt. per jaar — bereikt.

TABEL 2.

Inkomen en produktie

Jaar	Nationaal produkt a)	Nat. ink. per hoofd van de totale bevolking a)	Productievolumen industrie b)	Productie per werknemer in industrie c)	Werkloosheid d)
1950	100	100	100	7	2,8
1951	100	96	104	2	3,2
1952	103	99	104	2	4,6
1953	112	107	114	8	3,3
1954	117	113	126	7	2,4
1955	126	121	135	4	1,7
1956	131	125	143	3	1,2

a) 1950 = 100.

b) 1950 = 100; excl. bouwnijverheid.

c) Procentuele stijging t.o.v. voorafgaand jaar; excl. bouwnijverheid.

d) Geregistreerde arbeidsreserve in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking.

Uit tabel 2 blijkt, dat de expansie in de afgelopen jaren is gepaard gegaan met een verflauwing van het groeitempo van productievolumen en produktiviteit per werknemer. Door de uitputting van de produktieve reserves, in het bijzonder van de arbeidsreserve — het aantal openstaande aanvragen bedroeg in 1956 niet minder dan 106.000 —, zal waarschijnlijk in de eerstkomende jaren met een afnemend groeitempo en een geringere welvaartstoename rekening moeten worden gehouden.

TABEL 3.

De binnenlandse bestedingen en de uitvoer

Jaar	Consumptie gezinnen	Bruto inv. in vaste activa	Overheidsbestedingen	Volumen consumptie gezinnen	Volumen bruto inv. in vaste activa	Volumen materiële overh. bestedingen	Volumen uitvoer
	in mln. gulden			1950 = 100			
1950	12,6	3,6	2,8	100	100	100	100
1951	13,6	3,8	3,1	96	90	104	116
1952	13,7	4,1	3,4	96	94	111	126
1953	14,2	4,1	4,0	101	95	138	144
1954	15,6	4,8	4,4	107	113	146	163
1955	16,9	5,6	4,8	115	126	150	178
1956	18,6	6,7	5,4	125	142	162	188
1957 a) ..	20,0	7,4	5,8	129	152	155	197
1957 b) ..	19,8	7,1	5,5	127	147	145	198

a) Zonder bestedingsbeperking.

b) Met bestedingsbeperking.

De consumptie van gezinnen nam van 1950-1956 blijkens tabel 3 in waarde met gemiddeld f. 1 mrd. per jaar en in volume, niettegenstaande de daling in de jaren 1950-1952, met 4 pCt. per jaar (per hoofd met 2½ pCt.) toe.

De bruto-investeringen in vaste activa namen in genoemde periode in waarde met f. 500 mln. en in volume met 6 pCt. per jaar toe.

Tenslotte verdubbelden de overheidsbestedingen in waarde van f. 2,8 tot f. 5,4 mln., d.w.z. een stijging van ruim f. 400 mln. per jaar; de volumestijging voor de materiële en personele overheidsuitgaven bedroeg 6 pCt. per jaar — die van de materiële uitgaven zelfs 10 pCt. — en overtroffen daarmee de groei van het nationale produkt, welke in deze jaren op gemiddeld 4½ à 5 pCt. kan worden gesteld.

TABEL 4.

Middelen, bestedingen, saldo betalingsbalans
(in mrd. gulden)

Jaar	Bruto nationaal produkt	Binnenlandse bestedingen	Saldo lop. rek. bet. bal. a)	Voorraadmutaties	Saldo lop. rek. plus voorr. mutaties
1950	19,4	20,5	-1,1	1,5	0,4
1951	21,6	21,7	-0,1	1,2	1,1
1952	22,7	20,8	1,8	-0,4	1,4
1953	24,0	22,6	1,4	0,3	1,7
1954	26,4	26,1	0,3	1,3	1,6
1955	29,0	28,2	0,8	0,9	1,7
1956	31,1	31,7	-0,6	1,0	0,4
1957 b)	33,3	33,5	-0,2	0,4	0,2
1957 c)	32,9	32,1	0,1	0,4	0,5

a) Het saldo op lopende rekening van de betalingsbalans is niet slechts gelijk aan het verschil tussen in- en uitvoer, doch ook aan het verschil tussen het bruto-nationale produkt en de binnenlandse bestedingen.

b) Zonder bestedingsbeperking.

c) Met bestedingsbeperking.

Door de geringere toeneming van het nationale inkomen tezamen met de versnelde groei van de binnenlandse bestedingen, vertoonde het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans in de laatste jaren een dalende tendens. In 1956 sloeg dit overschot zelfs vrij plotseling om in een niet onaanzienlijk tekort. Wanneer men rekening houdt met de mutaties in de voorraadvorming — in zoverre de som van betalingsbalanssaldo op lopende rekening en voorraadvorming een beter inzicht in het verloop van de betalingsbalanspositie kan verschaffen dan het saldo alleen — wordt het beeld enigszins gunstiger, doch ook in dit geval is de economische situatie in 1956 gezinszins beter dan in het probleemjaar 1950 (tabel 4).

De ontwikkeling in 1956.

De analyse van de oorzaken, welke hebben geleid tot de omslag in het saldo op lopende rekening van de betalingsbalans in 1956 met f. 1,4 mrd. ten opzichte van 1955 is wel zeer summier en kleurloos gehouden, blijkbaar om gevoeligheden te vermijden en het opwekken van emoties te voorkomen (een aanzienlijk beroep van het Rijk in het eerste halfjaar 1957 op de geldscheppende instellingen klinkt wat minder emotioneel dan een sterk inflatoir beroep van de Staat op De Nederlandsche Bank).

Het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans hangt samen met een sterke stijging van de goederenimport in de laatste maanden van 1956 en met de stagnatie in de groei van de uitvoer, samenvallend met een vermindering in de groei van het reële inkomen in de afnemerslanden. Het volume van de goederenimport steeg in 1956 met 14 pCt. ten opzichte van 1955, het volume van de uitvoer slechts met 5 pCt.

Het is niet geheel duidelijk, in hoeverre naar de mening

van het Centraal Planbureau een extra stijging van de invoer door de beperkte mogelijkheden tot vergroting van de produktie of door extra voorraadvorming voor het negatieve saldo op de betalingsbalans verantwoordelijk kan worden gesteld. Enerzijds wordt opgemerkt, dat het ongunstige betalingsbalanssaldo in 1956 niet kan worden verklaard uit een belangrijke extra stijging van de invoer als gevolg van de beperkte mogelijkheden tot uitbreiding van produktie. De sterke toeneming van de invoer zou in overeenstemming zijn met de uitzetting der binnenlandse bestedingen en de groei van de uitvoer. Evenmin zou, ondanks de potentiële vraag in het buitenland, de toeneming der binnenlandse bestedingen de uitvoer hebben afgeremd, daar de verhouding tussen de ontwikkeling van het Nederlandse uitvoervolume en dat van de concurrerende landen afhankelijk zou zijn van de prijsverhouding van de Nederlandse export en de export van de met ons concurrerende landen. Slechts het derde kwartaal 1956 vormt een uitzondering op deze regel.

Anderzijds wordt een extra invoer van f. 100 à f. 300 mln. in verband met de beperkte aanbodmogelijkheden niet uitgesloten geacht. Voorts wordt gewezen op de belangrijke stijging der voorraden in 1956 ten opzichte van 1955; de extra voorraadvorming door bedrijven als gevolg van de internationale spanningen wordt op f. 350 à f. 400 mln. gesteld. Daar de raming van de totale voorraadvorming ad ruim f. 1 mrd. nog aan de lage kant moet worden geacht, zijn deze factoren bij de beoordeling van omvang en aard van het betalingstekort ons inziens van grotere betekenis dan het Plan wil doen voorkomen, met name wanneer men bedenkt, dat normaliter een vermindering in de stijging van de binnenlandse produktie, zoals voor de komende jaren is te verwachten, met een daling van de voorraadvorming zal gepaard gaan.

Wat betreft het minder gunstige verloop van de uitvoer acht het Planbureau het niet uitgesloten, dat voor bepaalde categorieën, bijv. de schepen, de binnenlandse bestedingen de uitvoer hebben afgeremd. In het algemeen genomen wordt echter, naast de economische groei in de afzetlanden, de samenhang tussen het prijsverloop van de Nederlandse export en dat van de concurrerende landen bepalend geacht voor de toeneming van onze uitvoer. Het wil ons voorkomen, dat hier de uitvoermogelijkheden te eenzijdig aan deze prijsrelatie worden afgemeten. De bij een vroegere gelegenheid door het Planbureau verdedigde opvatting, dat door de stijging van de uitvoerprijzen van de buitenlandse concurrentie met 3½ pCt. ten opzichte van de prijsstijging van de Nederlandse exportgoederen met 2 pCt. onze concurrentiepositie in 1956 — dus geheel of althans in belangrijke mate onafhankelijk van het verloop der arbeidskosten in ons land ten opzichte van de concurrerende landen en van de bestaande aanbodmogelijkheden — met circa 2 pCt. zou zijn verbeterd, komt ons dan ook niet houdbaar voor. De omslag in de gunstige verhouding tussen de toeneming van het volume van de Nederlandse export en die van onze voornaamste concurrenten na het eerste kwartaal 1956 wijst in geheel andere richting.

Dit alles neemt overigens niet weg, dat de oorzaken van de huidige betalingsbalansmoeilijkheden, in tegenstelling tot 1950, niet in de eerste plaats moeten worden gezocht in de verslechtering van de ruilvoet (welke in 1956 slechts 1½ pCt. bedroeg) en excessieve voorraadvorming, doch in een ten opzichte van de groei van het

reële nationale inkomen (met 4 pCt.) te sterke uitzetting van het volume der overige binnenlandse bestedingen (met ruim 8 pCt.), waardoor de bestedingstoename veel moeilijker omkeerbaar is.

TABEL 5.

Toeneming binnenlandse bestedingen in 1956

Omschrijving	Toeneming in mrd. gld.	Toeneming in pCt.
Consumptie gezinnen	1,44	8,5
Overheidsbestedingen	0,24	5,0
Investerings	0,67	12,0
Voorraadvorming	0,15	17,5
	2,50	8,9

De toeneming van de consumptie in 1956 — evenals in 1957 — houdt ten nauwste verband met de loonontwikkeling en de wijzigingen in de secundaire inkomensverdeling. De stijging van het beschikbare inkomen uit loondienst en overdrachten wordt voor deze jaren op bijna f. 2.500 mln. geraamd tegenover een vermeerdering van de overige inkomens met slechts f. 250 mln. (zie tabel 6). Daarentegen vertoonden de besparingen uit het in 1956 met f. 1,5 mrd. toegenomen beschikbare looninkomen, in zoverre deze kunnen worden afgeleid uit het verloop van de besparingen bij de spaarbanken, een vermindering met f. 100 mln. ten opzichte van 1955. In het Plan wordt voorts verondersteld, dat ook in 1956 de toeneming van het beschikbare inkomen uit loondienst en overdrachten met f. 1 mrd. geheel consumptief zal worden aangewend. In deze hoge bestedingsquote van het looninkomen, welke in 1956 nog extra werd gestimuleerd door de hamstraankopen, ligt naar ons gevoelen een van de belangrijkste knelpunten voor het handhaven van een, in verband met bevolkingsaanwas en toekomstige verbetering van het reële inkomen per hoofd der bevolking, noodzakelijke expansie van het productie-apparaat.

TABEL 6.

Beschikbaar inkomen en particuliere consumptie
(in mrd. gulden)

Omschrijving	Inkomen uit loondienst en overdrachten			Overig inkomen		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957
Primair inkomen	12,80	14,34	15,51	10,46	10,64	11,20
Belastingen en overige overdrachten	-0,51	-0,61	-0,79	-2,26	-2,52	-2,76
Beschikbaar inkomen	12,29	13,73	14,72	8,20	8,12	8,44
Besparingen	0,38	0,28	0,28	3,21	2,95	3,08
Consumptie	11,91	13,45	14,44	4,99	5,17	5,36

Bij de analyse van de oorzaken van het betalingsbalanstekort dient voorts gewezen te worden op de toeneming van de omvang der investeringen met 12 pCt. Wel kan worden opgemerkt, dat niveau en toeneming van de omvang der investeringen in vergelijking met andere Westerse landen niet excessief kan worden genoemd. Voor 1957 wordt blijkens de laatste investeringsenquête in de Verenigde Staten een stijging van de investeringen door het bedrijfsleven met eveneens 12 pCt. ten opzichte van 1956 verwacht. Om niet te spreken van de landen achter het ijzeren gordijn, waar de bruto-investeringen als percentage van het nationale produkt zich op een niet onbelangrijk hoger niveau bewegen dan in de Westerse landen.

Bij de opsomming van oorzaken van het betalings-

ROTTERDAMSCH E BANK

**DOCUMENTAIRE
ACCREDITIEVEN**

**INCASSERINGEN
OP BINNEN- EN
BUITENLAND**

275 VESTIGINGEN IN NEDERLAND

(Advertentie)

tekort op blz. 51 en 52 van het Plan is vergeten expliciet melding te maken van de stijging der overheidsuitgaven. Wij merken hierbij slechts op, dat de uitspraak in een van de laatste nummers van dit blad, dat ons land op dit moment geschiedenis maakt met een langs Keynesiaanse lijnen gevoerde conjunctuurpolitiek voor de hiaaraan ten grondslag liggende economische problematiek zijn gewijd (waarbij momenteel de bijdragen van de regeringsgetrouwe auteurs — althans kwantitatief — de overhand hebben) hierop in een afzonderlijke beschouwing nader in te gaan.

De prognose 1957.

In de beide laatste hoofdstukken, welke betrekking hebben op de algemene economische situatie, wordt in het bijzonder aandacht geschonken aan de invloed van het beperkingsprogramma der Regering op de in 1957 te verwachten economische ontwikkeling. Het komt ons doelmatig voor, mede in verband met enige andere publikaties³⁾, welke aan dit regeringsprogramma en de hieraan ten grondslag liggende economische problematiek zijn gewijd (waarbij momenteel de bijdragen van de regeringsgetrouwe auteurs — althans kwantitatief — de overhand hebben) hierop in een afzonderlijke beschouwing nader in te gaan.

's-Gravenhage.

J. W. DE POUS.

³⁾ Van de vele publikaties zij — naast het jaarverslag 1956 van De Nederlandsche Bank — slechts vermeld:

Ir. H. Vos, Beperkingen en verschuivingen in de nationale economie, in „E.-S.B.” van 6 maart 1957.

Drs. Th. J. A. Smulders, De bestedingsbeperking, in „E.-S.B.” van 20 maart 1957.

Dr. J. E. Andriessen, Bezinning op de bestedingsbeperking I en II, in „E.-S.B.” van 5 en 12 juni 1957.

Prof. Dr. J. Pen, Is de prijspolitiek nog de moeite?, in „E.-S.B.” van 19 juni 1957.

Prof. Dr. D. B. J. Schouten, Het verband tussen een politiek van prijsstabilisatie, het betalingsbalanssaldo en de belastingdruk, in „Maandschrift Economie” van maart 1957.

J. Lips, Binnenlandse bestedingen, betalingsbalans en beleid in 1956, in „Maandschrift Economie” van april 1957.

Drs. H. W. J. Bosman, Monetaire analyse en monetaire politiek, in „Maandschrift Economie” van mei 1957.

In aansluiting op zijn artikel in „E.-S.B.” van 19 juni jl. wijst schrijver op de voordelen, die de uitbreiding van het gebied, waarbinnen de handel zich in vrijheid zal kunnen ontplooiën, schept. De creatie van een vrijhandelszone zal ertoe leiden, dat de buitenlandse handel op basis van de cijfers over 1955, voor rond 60 pCt. (afgezien van de agrarische exceptie) vrij zal kunnen zijn. Schrijver merkt hierbij op, dat dit percentage ten gevolge van de integratie ongetwijfeld nog zal toenemen. Na het trekken van een conclusie t.a.v. de praktische problemen, welke de beperking van de vrije handel door middel van certificaten van oorsprong oproepen, vat schrijver de belangrijkste gevolgtrekkingen samen. Indien bij de vorming van de Europese vrijhandelszone zal worden uitgegaan van een summier akkoord, dan zal er alle tijd zijn om een oplossing te vinden voor de problemen die uit de formatie voortvloeien.

Het betoog over de Europese vrijhandelszone in „E.-S.B.” van vorige week leidde tot de conclusie, dat langs verschillende wegen een druk zal worden uitgeoefend op de relatief hoge rechten aan de buitengrens van het vrijhandelsgebied hetgeen voor de lage tarieflanden van de Europese Gemeenschap niet anders dan als voordelig kan worden beschouwd. Daarbij werd gewezen op de omstandigheid, dat een reëel systeem van oorsprongscertificaten aan de druk op de hoge rechten geen afbreuk kan doen. Deze druk berust louter op de verschillen, die in de onderscheidene landen in de concurrentievoorwaarden zullen optreden en anderzijds op de zo omvangrijke productiecapaciteit van de in een vrijhandelszone te verenigen landen.

In theorie zou het mogelijk zijn de onderlinge vrijdom van rechten te beperken tot bijv. het laagste recht, dat ergens aan de grens van de vrijhandelszone wordt geheven, waarbij dus in het onderlinge verkeer rechten zouden worden geheven ter hoogte van het verschil in heffing ten opzichte van derde landen. Een dergelijke oplossing strookt evenwel niet met de principiële opzet van de vrijhandelszone en dient in beginsel als onaanvaardbaar te worden gewaarmerkt, evenzeer als bijv. quotaregelingen.

Dat inmiddels de hier beschreven vorm van concurrentievervalsing in de vrijhandelszone, met de daaraan gepaard gaande druk op de hogere invoerrechten, door de hoge tarieflanden met evenveel afkeer zal worden gezien, als in de lage tarieflanden met vreugde (indien althans de mogelijkheid tot aanpassing van de rechten niet is uitgesloten), staat vast. Voor ons land evenwel kan dit geen beletsel vormen om de vrijhandelszone met kracht na te streven.

Naast de druk, die van de lagere tarieven ten opzichte van derde landen op de hogere zal uitgaan, dient te worden gewezen op de voordelen, die de uitbreiding van het gebied, waarbinnen de handel zich in vrijheid zal kunnen ontplooiën, schept.

In een voorgaande beschouwing werden de mogelijke nadelige gevolgen van de onvermijdelijk bij de vorming van een douane-unie optredende „trade deviation” besproken¹⁾. Deze „trade deviation” vloeit voort uit de preferentie, die de leden van de douane-unie elkander toekennen en uit zich in een verschuiving van aankopen naar leveranciers,

¹⁾ „Europees commentaar” in „E.-S.B.” van 27 maart 1957.

Voordelen van een Europese vrijhandelszone

die van mondiaal standpunt gezien onvoordelig, want duur, kunnen zijn. Een verdere uitbreiding van de onderlinge preferentie over meer landen vermindert de betekenis van deze „trade deviation”.

Het is in dit verband van belang zich te realiseren, welke betekenis de plannen tot creatie van een vrijhandelszone, uitgedrukt in de handelscijfers, hebben. Het volgende overzicht geeft een indeling van de wereldhandel in groepen, waarbij werd uitgegaan van de veronderstelling, dat de vrijhandelszone uiteindelijk het gehele O.E.E.C.-gebied zal omvatten, alsmede de geassocieerde overzeese gebiedsdelen van de continentale landen.

„De wereldhandel in 1955 a)
(in mln. dollars)

Export naar	O.E.E.C.	Overzeese gebieden	Outer £-area	Rest	Totaal
Export van					
O.E.E.C.	16.989	2.084	5.250	8.694	33.017
Overzeese gebieden ..	1.996	185	100	835	3.116
Outer £-area	6.234	90	2.250	3.179	11.753
Rest	10.548	1.091	2.900	20.885	35.424
Totaal	35.767	3.450	10.500	33.593	83.310

a) Overzeese gebieden: Overzeese gebiedsdelen van Frankrijk, België, Nederland en Portugal.

Outer sterling-area: Sterling-area excl. Engeland, IJsland en Ierland.

Rest: Alle overige landen, dus incl. Verenigde Staten, Canada, Japan, Latijns Amerika en het Oostblok.

Bron: „International Trade 1955”, gepubliceerd door het Secretariaat van het G.A.T.T. te Genève.

Het O.E.E.C.-gebied, dat aldus met de toekomstige vrijhandelszone wordt geïdentificeerd — de bijzonder moeilijke problemen, die de eventuele opname van Turkije, Griekenland, IJsland, Ierland en Portugal opleveren zullen in dit kader niet worden besproken —, neemt ca. 25 pCt. van de totale wereldhandel voor zijn rekening. Ongeveer 60 pCt. van de export van deze landen gaat naar het betreffende gebied, terwijl ca. 53 pCt. van de invoer uit deze zone wordt betrokken.

Voor Nederland liggen de cijfers nog iets hoger, zoals moge blijken uit het volgende overzicht.

Met andere woorden, de creatie van een vrijhandelszone zal ertoe leiden, dat de buitenlandse handel op basis van de cijfers over 1955, zich voor rond 60 pCt. in vrijheid zal kunnen ontplooiën (afgezien van de agrarische exceptie), waarbij zij opgemerkt, dat dit percentage ten gevolge van de integratie ongetwijfeld nog zal toenemen.

Im- en export van Nederland in 1955 a)

in mln. gld.	Import	Export
Totaal	12.189	10.211
Europese Gemeenschap	4.952	3.894
in pCt. van totaal	40,6	38,1
Zwitserland	185	243
Oostenrijk	114	83
Verenigd Koninkrijk	1.039	1.263
Denemarken	76	209
Noorwegen	84	201
Zweden	419	486
overige O.E.E.C.-landen	83	173
.....	2.000	2.658
in pCt. van totaal	16,4	26
O.E.E.C.	6.952	6.552
in pCt. van totaal	57,0	64,1

a) Bron: Maandstatistiek van de In-, Uit- en Doorvoer, C.B.S.

Een praktische gevolgtrekking.

De hier en in het voorgaande artikel ontwikkelde gedachten hebben een belangrijke praktische betekenis ten aanzien van het vereiste, de onderlinge vrije handel door middel van certificaten van oorsprong te beperken tot „nationale” goederen. Het „nationaliseringseffect” van de integratie beperkt het aantal gevallen, waarin aan de leverancier geen certificaat kan worden verstrekt. Daarenboven zal het doorstromingseffect zich in het algemeen voordoen ongeacht de certificaten-procedure. De vraag rijst dan, of een systeem van certificaten, dat toch altijd kosten en moeite veroorzaakt, nog van betekenis moet worden geacht.

Een definitief antwoord op deze vraag kan niet worden gegeven. Slechts na bestudering van de feitelijke situatie tot in vergaande details kan een eindconclusie worden opgesteld. Wel echter is het mogelijk reeds thans te concluderen, dat een soepel systeem, waarbij deze kwalificatie betrekking heeft op de controle van de oorsprong, de voorkeur verdient. Zulks vloeit overigens reeds direct voort uit de onmogelijkheid om, volgens welke criteria dan ook, een stringente en volledige controle uit te oefenen.

Gedacht moet worden aan een procedure, waarbij de controle zich zal concentreren op enkele produkten, waarvoor de vrees wordt gekoesterd, dat de bestaande verhoudingen tot ernstige ontwrichting zullen leiden. Deze controle zou dan bescherming kunnen verlenen in een periode, waarin de industrie een aanpassingsproces doormaakt, respectievelijk in die gevallen, waarin in het land met relatief lage invoerrechten geen verwerkende (en dus nationaliserende) industrie bestaat en verduistering van de (goedkope) oorsprong zou kunnen optreden door ompakken, vermenging etc. De indirecte doorstroming, waarbij in het land met lage rechten het ingevoerde produkt door verwerking van nationaliteit verandert, kan, het zij nogmaals herhaald, niet worden voorkomen, tenzij door een harmonisatie van rechten.

Samenvatting.

Uit de in het bovenstaande beschreven overwegingen kan de slotsom worden getrokken, dat het tot stand komen van een vrijhandelsgebied van grote betekenis moet worden geacht. Dit gebied zal een groot deel van de totale wereldhandel omvatten, welk deel van de handel zich in vrijheid zal kunnen ontplooiën. De betrokken landen zullen daardoor in staat zijn, de, toch nog altijd erkende, voordelen van de internationale arbeidsverdeling deelachtig te worden, zonder deze van dag tot dag bedreigd te zien door ingrijpende belemmerende maatregelen.

De aansluiting van landen met lage tarieven kan in verschillende gevallen leiden tot een druk op de hoge invoer-

rechten; een zekere harmonisatie; waarbij aan een verlaging van rechten moet worden gedacht, lijkt onvermijdelijk. Evenzeer dient echter te worden overwogen, dat de liberalisatie van het verkeer over een zo breed terrein, harmonisatie buiten het terrein van de maatregelen, die de handel direct beïnvloeden, noodzakelijk zal maken. Daarbij dient o.a. te worden gedacht aan de coördinatie van de algemene economische politiek, gebaseerd op het behoud van evenwicht in het betalingsverkeer, gepaard aan een hoog peil van werkgelegenheid. Het kader van dit betoog staat niet toe, deze stelling nader uit te werken. Volstaan zij met een verwijzing naar de desbetreffende literatuur ten aanzien van de Europese Gemeenschap, alsmede met een aanhaling uit „The Banker” waar wordt gesteld, dat enige mate van soevereiniteit moet worden opgeofferd „not through the conscious setting up of supranational institutions, but through the dictates of commercial reality”²⁾.

In dit verband kan de stelling worden verdedigd, dat het aanbeveling verdient het tot stand komen van een vrijhandelszone krachtig te bevorderen, waarbij wordt uitgegaan van de veronderstelling, dat indien eenmaal de gewichtige beslissing is gevallen en een begin is gemaakt met de uitvoering, geen „weg terug” meer mogelijk zal zijn. Er zal dan sprake zijn van een samengaan „for better or for worse”. Ten aanzien van de relaties met het Verenigd Koninkrijk geldt zulks wel in het bijzonder.

Op grond van de hierboven summier geschetste overwegingen, heeft het Verenigd Koninkrijk tot voor kort een zekere afstand bewaard ten opzichte van nauwere bindingen met het Continent. „Courtesy without commitments was the keynote”, zo schreef de redacteur van „The Economist”. In een vooralsnog summier akkoord ten aanzien van de vrijhandelszone zal Engeland zich compromitteren en redelijkerwijze mag worden verwacht, dat deze eerste beslissing zal nopen tot verdere stappen, die uiteindelijk zullen leiden tot een nauwer samengaan in West-Europa. Het is ook in dit verband, dat het aanbeveling verdient een vooralsnog onvermijdelijke uitzondering voor agrarische produkten te accepteren.

Uitgaande van de gestelde verwachting, dat de creatie van een vrijhandelszone zal leiden tot de noodzaak van een verdergaande coördinatie van beleid, zij bovendien gewezen op de betekenis van een uitbreiding van de Gemeenschap. De toeneming van het aantal leden zal de overwegende remmende invloed van een enkel zwak land kunnen beperken en anderzijds de betekenis van de onderlinge steun bij voorkomende moeilijkheden kunnen vergroten.

Een probleem vormt ongetwijfeld nog de associatie van de overzeese gebiedsdelen, hoewel ook hier een oplossing niet onmogelijk is. De exporten uit de Britse gebieden treden slechts voor een gering deel in concurrentie met de export van de overzeese gebiedsdelen van de Gemeenschap. Anderzijds lijkt de associatie van de Britse koloniën niet waarschijnlijk, gezien de bezwaren, die te dien aanzien in het Gemenebest naar voren komen.

Kan aldus gewezen worden op de voordelen, die voor een land als het onze uit de formatie van een vrijhandelszone voortvloeien, zo mag toch niet worden verheeld, dat nog vele problemen dienen te worden opgelost. Het hier gestelde is daar één van. Indien men evenwel uitgaat van de meest waarschijnlijke veronderstelling, dat bij de formatie van de Europese vrijhandelszone zal worden uitgegaan van een summier doch duidelijk akkoord, waarin slechts de essen-

²⁾ „Into Europe” in „The Banker” van maart 1957.

De commissie, die ruim twee jaar geleden door het Landbouwschap werd ingesteld en zich moest beraden over het in de naaste toekomst te voeren landbouwbeleid, heeft onlangs haar onderzoek met een rapport afgesloten. Het beïnvloeden van de produktie door middel van de prijzen is de voornaamste opgave geweest, die de commissie zich heeft gesteld. Zij heeft als norm het internationale prijspeil gehanteerd, zonder dat dit bepalend wordt geacht voor het inkomenspeil van de landbouw. Schrijver beziet de gevaren van de huidige landbouwpolitiek en bespreekt de oplossingen welke door de commissie worden aanbevolen, waarbij hij doet uitkomen t.a.v. het effect van de aanbevolen methode op bepaalde punten een zekere twijfel te koesteren. Het voorgestelde systeem zal in elk geval in landbouwkringen twee barrières te nemen hebben: de algemene afkeer tegen een toelagstelsel en de praktische uitvoerbaarheid.

Problemen der landbouwpolitiek

Elke economische politiek, waarbij op grotere of kleinere schaal aan een bepaalde bevolkingsgroep hulp wordt verleend, wekt bij een rechtgeaarde econoom een zeker beroepsmatig wantrouwen op. Bij een ondersteuningspolitiek is immers het gevaar aanwezig, dat door de geheel of gedeeltelijke uitschakeling van het prijs- en inkomensmechanisme de economische normativiteit wordt gefrustreerd en van deze normativiteit behoort de econoom de hoeder te zijn. Een econoom zal dan ook geneigd zijn bijzonder kritisch te kijken naar de huidige landbouwpolitiek. Hij komt hier echter licht in conflict met de voormannen der landbouworganisaties, die uiteraard de inkomensaanpakken der landbouwende bevolking een belangrijker zaak achten dan de eisen der economie, en vaak voor deze eisen ook maar weinig gevoel kunnen opbrengen.

Het was daarom een gelukkig initiatief, dat het bestuur van het Landbouwschap ruim twee jaar geleden nam, toen het een commissie instelde, die zich zou beraden over het in de naaste toekomst te voeren landbouwbeleid, en in deze commissie aan qua opleiding of functie economisch geschoolden de overheersende plaats gaf. Deze commissie heeft onlangs haar onderzoek met een rapport afgesloten¹⁾.

Uitgangspunten der commissie.

Uiteraard heeft de commissie een inkomensgarantiepolitiek voor de landbouw aanvaard. De argumenten zijn bekend en overtuigend. Gewezen wordt op de geringe

¹⁾ De titel van het rapport is: „Landbouwpolitiek; doeleinden en middelen op langere termijn”. Het is ondertekend door de vier Wageningse hoogleraren Dr. Th. L. M. Thurlings, Dr. J. Horring, Dr. Ir. G. Minderhoud en Dr. W. Rip en door Dr. Ir. C. Vondeling.

(vervolg van blz. 509)

tiële verplichtingen worden vastgelegd, dan zal er alle tijd zijn om een oplossing voor deze vraagstukken te zoeken.

Zolang in Nederland een reëel bewind wordt gevoerd, waarbij de meest gunstige concurrentievoorwaarden, die in enig land van de vrijhandelszone heersen als richtsnoer worden aanvaard, zullen de problemen, die de integratie zal opwerpen niet onoverkomelijk blijken te zijn.

Wassenaar.

Dr. N. FRANKEN.

vraag- en aanbodelasticiteiten in de landbouw, waardoor aanpassingen aan de markt moeilijk zijn en er snel ernstige verstoringen optreden, die rampzalige gevolgen kunnen hebben; op de wisselvalligheid van de internationale markt die bovendien voor enkele produkten allengs het karakter van een overschottenmarkt aangenomen heeft; op de noodzaak de voedselvoorziening veilig te stellen en op het feit dat het onmogelijk is, de boerenbevolking op korte termijn elders in de maatschappij te werk te stellen.

Evenwel wordt als eerste eis aan de te voeren landbouwpolitiek gesteld, dat zij zal streven naar een zo doelmatig mogelijke landbouwproduktie, d.w.z. een landbouwproduktie tegen een zo laag mogelijke kostprijs per eenheid produkt.

Dit zijn de twee klippen, waar het rapport tussen door poogt te zeilen. Enerzijds een „steunpolitiek”, anderzijds de volledige handhaving der economische normativiteit.

Het is, alvorens verder op dit rapport in te gaan, goed zich te realiseren, waar bij de huidige landbouwpolitiek de economische norm dreigt te worden overtreden. Er kan opgemerkt worden, dat op het bedrijf zelf er een voldoende prikkel tot rationalisatie overblijft. Immers, de Overheid garandeert een prijs, gelijk aan de kostprijs van het goed geleide, sociaal en economisch verantwoorde bedrijf. Elk bedrijf, dat om welke reden dan ook, beneden de maat blijft, lijdt verlies en elk bedrijf, dat tegen een kostprijs kan produceren, die lager is dan de officieel vastgestelde, behaalt winst. Bovendien telt het kleine bedrijf bij de kostprijsberekening niet mee, en heeft dus geen directe invloed op de prijsvaststelling.

Bij de huidige landbouwpolitiek treedt wel het gevaar op, dat de produktie niet meer op de afzetmogelijkheden is afgestemd. De Overheid immers vergoedt in beginsel voor elk gesteund produkt de kostprijs, en er blijft dus voor die produkten geen ruimte over voor beïnvloeding van de produktie via de prijzen (de vrije sector, waaronder o.a. de tuinbouw en de pluimveehouderij vallen, buiten beschouwing gelaten). De Nederlandse landbouwpolitiek wijkt hier af van de politiek, die in de meeste andere Westeuropese landen gevoerd wordt, waar wel via de prijzen gepoogd wordt richting te geven aan de produktie. Zo wordt in Frankrijk de veeteelt gestimuleerd, en de produktie van

tarwe en wijn afgeremd; in Engeland tracht men de produktie van eieren en melk te beperken en de verbouw van voedergrassen uit te breiden, terwijl in Zwitserland de graanbouw gestimuleerd wordt. In Zweden, waar men jarenlang een systeem van vaste prijzen heeft gehad, is onlangs weer ruimte gelaten voor doorwerking van het internationale prijspeil.

Het is dan ook te begrijpen, dat het beïnvloeden van de produktie door middel van de prijzen, de voornaamste opgave is geweest, die de commissie-Thurlings zich heeft gesteld. Zij heeft als norm het *internationale prijspeil* gehanteerd, zodat de op zichzelf wat vreemde situatie zich voordoet, dat het internationale prijspeil niet normatief geacht wordt voor de inkomenspositie van de landbouw, doch wel voor de produktierichting. Anders gesteld: de internationale prijsverhoudingen worden bepalend geacht, voor wat in de gegeven situatie de economische norm inhoudt, zonder dat zij bepalend zijn voor het inkomenspeil van de landbouw.

Ook is afgezien van het hanteren van een andere norm; bijv. een grotere zelfvoorziening, of een minder grote afhankelijkheid van de internationale markt. (Zo is sinds 1938 het invoersaldo van tarwe voortdurend gestegen, terwijl het uitvoersurplus van zuivelprodukten toenam). Ook ware nog te denken aan het streven naar een zo *intensief* mogelijke landbouwproduktie om sociale of sociologische redenen.

Gevaren van de huidige landbouwpolitiek.

Indien de produktie zich los van de prijzen zou ontwikkelen dreigt een tweetal gevaren. Het eerste gevaar is, dat onder bescherming van een prijs, die gelijk is aan de kostprijs, de produktie verder uitgebreid wordt dan de afzetmogelijkheden toelaten. Van landbouwzijde wordt als verweer aangevoerd, dat evenals bijv. voor schoenen, textiel en fietsen, ook voor de landbouwprodukten de consument de kostprijs moet vergoeden en dat dus een prijs gelijk aan de kostprijs gerechtvaardigd is. Men vergeet dan echter een essentieel punt, nl. dat bij de industrieprodukten de produktie afgestemd wordt op de afzetmogelijkheden, terwijl dit bij landbouwprodukten niet het geval is. Hier kan een produktie-uitbreiding plaatsvinden — zeker indien de Overheid een prijs garandeert gelijk aan de kostprijs —, terwijl de afzetmogelijkheden afnemen.

De oplossing, die de commissie-Thurlings aanbeveelt, is de prijssteun los te maken van de geproduceerde hoeveelheid en over te gaan tot het geven van een toeslag per ha. Een voorbeeld moge dit verduidelijken. Stel, dat de gemiddelde melkproduktie per ha 4.000 kg is. De kostprijs van deze hoeveelheid melk is f. 0,26 per kg, terwijl de netto-opbrengst f. 0,24 per kg is. Elke boer krijgt dan een toeslag per ha van $4.000 \text{ kg} \times f. 0,02 = f. 80$. Tot dusver kreeg hij voor *elke* geproduceerde kg melk f. 0,02. Was zijn produktie per ha 5.000 kg, dan kreeg hij dus f. 100 per ha. Het effect van de voorgestelde verandering is duidelijk. Een intensivering, of een verbetering van de produktiviteit van de melkveestapel, wordt niet meer door de Staat gestimuleerd. De ligging van de kosten- en opbrengstcurves bepaalt, of een intensivering financieel uit kan. De landbouwpolitiek wordt dus „neutraal” t.o.v. de vraag, of er een intensivering of een extensivering moet plaatsvinden. Het antwoord wordt geheel aan de markt- en kostenverhoudingen overgelaten.

Van landbouwzijde is opgemerkt, dat het bij het systeem-Thurlings mogelijk is, dat bij een prijsdaling de produktie

stopgezet wordt. Als bezwaar hiertegen wordt aangevoerd, dat dan toch de toeslag (het verschil tussen kostprijs en opbrengst) wordt geïncasseerd, hoewel de fysieke prestaties nihil zijn. Uiteraard is dit geval niet reëel. De prijzen zouden dan moeten dalen tot beneden het niveau der variabele kosten. Tot de vaste kosten kunnen o.a. gerekend worden de arbeid van de boer en zijn gezinsleden, en de kosten van de grond en de gebouwen; samen vormen deze in vele gevallen de helft van de kostprijs. Er moet bij de meeste produkten nog heel wat gebeuren, voor de prijzen dalen tot de helft van de kostprijs. Zo zou de opbrengst van de melk moeten dalen tot 14 ct. per kg. Evenwel, mocht zich een dergelijke prijsdaling voordoen dan is een stopzetting van de produktie, waartoe overigens nooit alle boeren tegelijk zullen overgaan, zowel nationaal-economisch als privaats-economisch een juiste handelwijze ²⁾. Ook een herstel van het prijsniveau wordt dan mogelijk.

Wij duchten allerminst zulke rigoureuze veranderingen. De speelruimte tussen intensivering en extensivering is bij handhaving van het aantal in de landbouw werkzame personen niet zo groot. Het is zelfs de vraag, of de landbouw op een prijsdaling wel zal reageren met een extensivering, en dus met een produktievermindering.

Een vergelijking tussen de prijs- en produktie-ontwikkeling van melk tussen 1925 en 1940, een tijd die dus zowel een hoogconjunctuur als een depressie bevatte, kan in deze illustratief zijn.

Jaar	Melkproduktie Nederland	Melkproduktie Friesland	Melkprijs Friese Bond
1925/26	100	100	100
1926	109	107	80
1927	113	109	86
1928	116	114	90
1929	120	110	83
1930	122	110	66
1931	122	109	48
1932	120	114	45
1933	127	113	45
1934	127	119	44
1935	134	122	48
1936	139	133	50
1937	143	134	59
1938	143	136	56
1939	148	139	61

Wij zien uit deze tabel een stijgende melkproduktie bij een steeds dalende prijs! Men blijft aan de voorzichtige kant, door te stellen dat 'tussen 1925 en 1940 er factoren werkzaam waren, die het effect van de prijsdaling overstemden, en dat het mogelijk is dat ook nu deze factoren aanwezig zijn.

In elk geval is de voorgestelde oplossing slechts partieel. Indien een afzetdaling niet (meer) opgevangen kan worden door een extensivering, doch een produktievermindering slechts mogelijk is door een afname van het aantal in de landbouw werkzame personen, bijv. bij een snelle toename der techniek terwijl de afzetmogelijkheden gelijk blijven, is de door de commissie-Thurlings aanbevolen methode niet meer effectief.

Een min of meer technisch punt is ten slotte het volgende: de kostprijs van de landbouwprodukten wordt berekend op basis van de produktie-omstandigheden op een aantal bedrijven. Vindt er nu onder de werking van het systeem-Thurlings een extensivering plaats, dan is het gevaar aanwezig, dat in het vervolg de kostprijs wordt bepaald op basis van de plaatsgevonden hebbende extensivering, dat

²⁾ Complicaties kunnen zich nog voordoen, doordat de boer zal zoeken naar neveninkomsten, hetzij binnen hetzij buiten de landbouw.

wil zeggen op basis van een geringere hoeveelheid aangewende arbeid. Hierdoor wordt de bestaansgarantie ondergraven, en komt het systeem in strijd met zijn uitgangspunt.

Een foutieve produktierichting.

Er dreigt nog een tweede gevaar bij de huidige landbouwpolitiek. Indien nl. voor een groot aantal produkten de gemiddelde kostprijs vergoed wordt, is er geen reden meer voor de boer, om die produkten voort te brengen, die op de wereldmarkt de hoogste prijs behalen, en waarvan dus de produktie nationaal-economisch het voordeligst is. Ook is er het gevaar, dat de voortbrenging van produkten, waarvoor een garantieprijs geldt, aangemoedigd wordt ten koste van produkten, die buiten de garantie vallen.

De oplossing voor deze moeilijkheid wordt volgens de commissie gevonden in het geven van een gezamenlijke garantie voor een groep technisch onderling verwisselbare produkten. In plaats van voor elk produkt afzonderlijk, zal dus nu een garantie gegeven moeten worden voor een aantal produkten gezamenlijk, en wel per ha in gebruik zijnde grond.

Helaas wordt geen uitwerking gegeven aan deze suggestie, die zeker niet eenvoudig te realiseren zal zijn. Wellicht kan een voorbeeld een en ander verduidelijken. Stel, men heeft drie produkten, A, B, en C. Gemakshalve wordt aangenomen dat zowel de opbrengst per ha als de kostprijs voor de drie produkten gelijk zijn. Stel, dat de kostprijs f. 2 per kg is, en dat de opbrengst resp. f. 1,90, f. 1,80 en f. 1,70 per kg blijkt te zijn. Indien nog wordt afgezien van complicaties op het gebied der marktvormen — er moet dus voor alle drie produkten een wereldmarktprijs verondersteld worden — dan zal de produktie van A in het algemeen de voorkeur verdienen. De moeilijkheid is echter, dat de opbrengstprijzen pas na beëindiging van de oogst worden bepaald, en verschillen in deze orde van grootte moeilijk voorzien kunnen worden op het ogenblik, dat het produktieplan wordt opgesteld. Indien toch in dit geval door de Overheid f. 0,10 (d.i. de kostprijs minus de opbrengst van produkt A) bijgepast wordt, dan leiden de producenten van B en C verlies. Een inkomensgarantie is dan niet verkregen.

De moeilijkheid ligt bij een gezamenlijke garantie voor een groep van produkten bij de bepaling van de opbrengstprijs. Het bepalen van een gezamenlijke opbrengst is zeker niet eenvoudig hoewel niet onmogelijk. Zodra men echter de moeilijkheden tracht te ondervangen door voor het begin van het produktieseizoen de opbrengstprijzen „vast te stellen”, dan heeft men tegelijk de internationale marktverhoudingen buiten werking gesteld. Wel zouden op deze wijze bepaalde trendmatige veranderingen aan de individuele producent kunnen worden doorgegeven. Ook dan echter kan er slechts sprake zijn van een garantie voor één produkt; en bovendien staat van te voren vast, welk produkt de hoogste prijs opbrengt. Alle boeren zullen dan dit produkt gaan verbouwen, hetgeen slechts zelden gewenst zal zijn.

Dit onderdeel van het systeem zal overigens om praktische redenen slechts beperkt toegepast kunnen worden. Ook de commissie is zich ervan bewust, dat uitvoering veelal op moeilijkheden zal stuiten. Wel meent zij in concreto voor de groep voedergranen zulk een stelsel in overweging te kunnen geven. De zeer belangrijke sector van de veehouderij zou dan buiten het door de commissie-Thurlings aanbevolen systeem vallen, terwijl de commissie voor tarwe en suiker reeds op andere gronden een uitzondering gemaakt heeft. Het geheel samenvattend, betwijfelen

wij of het de commissie-Thurlings gelukt is in voldoende mate een oplossing te vinden voor het gevaar van de foutieve produktierichting.

De landelijke kostprijsverschillen.

Ten slotte is er nog een derde moeilijkheid bij de huidige landbouwpolitiek. Deze ligt op een geheel ander niveau en betreft de landelijke kostprijsverschillen, voornamelijk veroorzaakt door verschillen in de vruchtbaarheid van de grond. Ook hier kan een voorbeeld — ditmaal ontleend aan het rapport zelf — de zaak verduidelijken. De kostprijs van suiker t.o.v. granen ligt in het zuidwestelijk zeeleigebied relatief lager dan in de noordelijke bouwstreek. Indien nu toch voor beide een garantieprijs gold, gelijk aan de kostprijs, ontbreekt in het zuidwesten van Nederland de stimulans zich toe te leggen op de verbouw van suikerbieten. Ook hier beveelt de commissie aan, de oplossing te zoeken in het geven van een toeslag per ha. De kostprijs van de duurder producerende gebieden speelt dan dus geen rol meer in de bepaling van de hoogte der garantieprijs, terwijl, door de toeslag te koppelen aan de hoeveelheid in gebruik zijnde cultuurgrond, aan de comparatieve kostenverschillen recht gedaan kan worden. Ook staan de toeslagen los van de geproduceerde hoeveelheden.

Besluit.

Het door de commissie-Thurlings voorgestelde systeem is een poging om aan bepaalde gevaren van de huidige politiek het hoofd te bieden. Bij onze kanttekeningen deden wij reeds uitkomen t.a.v. het effect van de methode op bepaalde punten een zekere twijfel te koesteren. Het zal in elk geval in landbouwkringen twee barrières te nemen hebben. De eerste betreft de algemene afkeer in de landbouw tegen het toeslagstelsel. Men acht een directe overheveling van een deel van het nationaal inkomen naar de landbouw niet zonder bezwaren, en vreest dat dit vroeg of laat zal leiden tot verzet. Er wordt op deze wijze te veel een odium van steun op de maatregelen gelegd. Liever zoekt men het in een prijsvaststelling voor de consument, minimaal gelijk aan de kostprijs, hoewel dit voor exportprodukten uiteraard zeer bezwaarlijk is. Indien deze bezwaren overwegend zijn, behoeft men over het rapport verder niet te praten. De tweede barrière is de praktische uitvoerbaarheid. De commissie is zich van deze moeilijkheid bewust en doet voor de belangrijke produkten tarwe en suiker reeds afstand van haar systeem. In elk geval mist het aangeprezen systeem de (overigens nog betrekkelijke) eenvoud van het huidige systeem.

Daarnaast heeft de commissie welbewust afgezien van een behandeling van een te voeren structuurpolitiek. Deze zal niet kunnen worden gemist in de huidige landbouwpolitiek. Immers, de beïnvloeding van de landbouwstructuur via het inkomen wordt, althans voor een belangrijk deel, opgeheven. De functie die het inkomen t.a.v. structuurwijzigingen in een vrije ruilverkeersmaatschappij vervult is zeer belangrijk. Nu men het — o.i. terecht — onaanvaardbaar acht, dat voor de landbouw het inkomen deze functie vervult, zal men naar een vervanger moeten uitzien, daar de functie zelf onmisbaar is. Deze functie zal slechts door de Staat kunnen worden overgenomen. Enigszins overdrijvend: „Waar in een economie leerboek het hoofdstuk der vrije ruilverkeersmaatschappij eindigt, begint het hoofdstuk der door de Staat geleide volkshuishouding!”

Ten slotte, het voornaamste probleem in de landbouw is

De ontwikkeling van het vrijwillig filiaalbedrijf heeft zich afgespeeld in een branche, die de besteding van niet minder dan 70 pCt. van het nationaal inkomen verzorgt. Deze bedrijfsvorm heeft voor groot- en detailhandel de bestaansmogelijkheden aanmerkelijk verbeterd en een belangrijke bijdrage geleverd tot de rationalisatie van de levensmiddelendistributie. Schrijver schetst de ontwikkeling van deze bedrijfsvorm en gaat na, welke symptomen van verhoogde efficiency kunnen worden aangewezen. Uit enige cijfers blijkt zowel bij de groot- als detailhandel een belangrijke vermindering van de bezetting en een sterke groei van het gemiddelde formaat. Of het vrijwillig filiaalbedrijf ook in de komende jaren in dezelfde mate een stijgende lijn zal weten vol te houden, hangt af van de verdere groei naar grotere eenheden en van de mate waarin de voorwaarden geschapen kunnen worden voor de groei van de zelfbedieningszaken.

Een merkwaardige bedrijfsvorm

Begin juli zal worden herdacht dat 25 jaar geleden het eerste vrijwillig filiaalbedrijf (De Spar) in Europa werd gesticht in het kleine Nederlandse dorpje Zoetermeer. Dit is het begin geweest van een ontwikkeling, die in Nederland de levensmiddelenbranche een geheel ander aanzien heeft gegeven en die zich vanuit Nederland en volgens Nederlands patroon over een groot deel van Europa heeft voortgezet. Wanneer men in België, Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk of Denemarken namen als Spar, Centra, Vivo of VêGé op een winkel ziet staan, dan zijn dat leden van een organisatie, die naar Nederlands voorbeeld is gevormd, en die met de gelijknamige organisatie hier te lande een geregelde samenwerking onderhoudt.

Zoals vele moderne verschijningen in het bedrijfsleven is ook het „voluntary chain system” in Amerika ontstaan. Zelfs is precies bekend waar en wanneer, nl. in 1921 in Buffalo ¹⁾. Het wordt gekenmerkt door een intensieve samenwerking tussen groot- en detailhandel, waarbij met handhaving van de zelfstandigheid en onderlinge onafhankelijkheid van grossier en winkeliers onder een gemeenschappelijk embleem en op voet van wederkerig

¹⁾ Dr. J. Alers: Het Vrijwillig Filiaalbedrijf, blz. 14.

²⁾ T.a.p. blz. 39: „Het vrijwillig filiaalbedrijf is een onder een eenheidsnaam werkende, centraal geleide organisatie, bestaande uit één of meer gelijksoortige groothandelondernemingen en een in de regel groot aantal gelijksoortige detailhandelondernemingen, waarbij de eigendom en de exploitatie in handen van de afzonderlijke deelnemers blijven.

belang gestreefd wordt naar verbetering van de bedrijfsvoering en van het bedrijfsresultaat.

Deze omschrijving wijkt enigszins af van de definitie van Alers ²⁾, die de nadruk legt op de centrale organisatie. Inderdaad is de „syndicate voluntary chain” ³⁾ de meest voorkomende vorm geworden, maar de essentie van het vrijwillig filiaalbedrijf (v.f.b.) ligt m.i. nog steeds in de verhouding grossier/winkelier en de wijze, waarop de samenwerking tussen deze twee wordt ontwikkeld. Het v.f.b. bestond hier al vier jaar, voordat de eerste landelijke centrale werd opgericht ⁴⁾.

Anders dan Alers, die stelt, dat in de beginperiode als het ware het centraal bureau bij de grossierderij is ondergebracht, zou ik het liever zó willen zien, dat het centraal bureau ³⁾ bepaalde functies, die in v.f.b.-verband van de grossier worden verwacht, (verzorgen van reclame, adviezen inzake verkoop en winkelinrichting e.d.) overneemt en door de mogelijkheid van verdergaande specialisatie perfectioneert.

De ontwikkeling van de hier omschreven bedrijfsvorm heeft zich afgespeeld in een branche, die de besteding van niet minder dan 7 pCt. van het nationaal inkomen verzorgt. Dit percentage wordt door Alers becijferd voor 1950 ⁵⁾. Het gold ook nog voor 1955, toen volgens het

³⁾ T.a.p. blz. 57.

⁴⁾ De N.V. Spar-Centrale in 1936.

⁵⁾ T.a.p. blz. 29.

(vervolg van blz. 512)

o.i. (nog) niet een verkeerde produktierichting. Na de oorlog heeft de landbouw een ineensstorting der wereldmarktprijzen verwacht. Toch is dit niet de oorzaak van de crisis geworden. Pas het laatste half jaar doen zich tekenen voor, die voor enkele produkten op een ineensstorting van het internationale prijspeil zouden kunnen wijzen (bijv. voor eieren, en ook voor boter, waar echter vooral structurele oorzaken een rol spelen). De voornaamste oorzaak van de huidige moeilijkheden is een sterke binnenlandse kostenstijging en wel voornamelijk een stijging der arbeidskosten, die weer veroorzaakt werd door een verhoging van het

algemene loonpeil. Over de moeilijke problematiek van een opvoering der arbeidsproductiviteit wordt in het rapport praktisch niets gezegd. O.i. ligt hierin op de lange termijn de enig juiste oplossing voor de huidige moeilijkheden in de landbouw. Overigens is een verhoging der arbeidsproductiviteit niet alleen mogelijk door een vermindering van het aantal in de landbouw werkzame personen. Mits er voldoende afzetmogelijkheden gevonden worden, is de meest aanvaardbare oplossing een verhoging der arbeidsproductiviteit door een intensivering, die dan gepaard zal moeten gaan met een mechanisering van de landbouw.

's-Gravenhage.

Dr. H. SCHELHAAS.

C.B.S. het nationaal inkomen f. 24 mrd. ⁶⁾ en de detailhandelsomzet van kruidenierswaren na aftrek van branchevreemde artikelen f. 1.723 mln. ⁷⁾ heeft bedragen.

Op dit dus vrij omvangrijke en voor de verzorging van de Nederlandse sector vrij belangrijke terrein heeft het v.f.b. voor groot- en detailhandel de bestaansmogelijkheden aanmerkelijk verbeterd en een belangrijke bijdrage geleverd tot rationalisatie van de levensmiddelen distributie.

Het was een weinig florissant beeld, dat deze tak van handel in het begin van de jaren dertig te zien gaf. Zowel in groot- als detailhandel lieten de bedrijfsresultaten vaak veel te wensen over, er ontbrak veel aan inzicht en organisatorische bekwaamheid, aan enthousiasme voor het werk en aan vertrouwen in de toekomst. Grossier en winkelier voelden zich machteloos tegenover de sterk opdringende grootwinkelbedrijven ⁸⁾.

Onder deze omstandigheden begonnen de pioniers van het v.f.b. met aanvankelijk kleine groepen van winkeliers de nieuwe samenwerking te ontplooiën. Het begrip hiervoor was aanvankelijk nog zo weinig algemeen, dat de grossiers, die het v.f.b. gingen toepassen, gedwongen werden uit hun vakorganisatie te treden, dat fabrikanten, die leverden, door anderen met boycot werden bedreigd en dat winkeliers, die toetraden, werd voorgehouden, dat zij niet langer als zelfstandige ondernemer beschouwd konden worden.

Het duurde echter niet zo heel lang voordat bleek, dat de beginselen gezond waren, dat de winkelier daadwerkelijk steun en voordeel ondervond van het systeem en dat de vernieuwde opvatting van zijn taak voor de grossier weer nieuwe perspectieven opende. Twee van de thans bekende organisaties — Spar en Centra — kwamen vóór de oorlog reeds tot ontwikkeling; alle andere zijn van latere datum en de spectaculaire groei heeft zich eerst na de oorlog voltrokken.

Thans is het zó, dat de „commerciële organisaties”, waarin het overgrote deel van de levensmiddelenhandel is georganiseerd, óf tot het v.f.b. gerekend kunnen worden óf in hun bedrijfsvoering zoveel van het v.f.b. hebben overgenomen, dat zij daarmee een sterke verwantschap vertonen. Ook de organisaties, die zonder gemeenschappelijk embleem werken, hanteren de wijze van samenwerking tussen groot- en detailhandel, die typerend is voor het v.f.b. en die tot uiting komt in selectie, exclusiviteit, orderconcentratie, gemeenschappelijke verkoopvoering en steun en voorlichting door de grossier in de bedrijfsvoering van de detaillist.

Ook de notabele winkeliersinkoopverenigingen, die aanvankelijk een heel ander uitgangspunt hadden, zijn in velerlei opzicht naar het v.f.b. toegegroeid. Dit schijnt trouwens ook in Amerika het geval te zijn geweest, waar men ook inkoopverenigingen tot het v.f.b. rekent en eenvoudig onderscheidt tussen „wholesaler, sponsored” en „retailer, owned”. Ongetwijfeld sluit Alers ⁹⁾ zich echter aan bij de hier te lande gangbare opvatting, wanneer hij alleen de eerste categorie tot het v.f.b. rekent.

Wanneer wij ons nu echter gaan afvragen, welke bijdrage het v.f.b. heeft geleverd tot rationalisatie van de distributie van levensmiddelen, dan dient mede in aanmerking te

⁶⁾ C.B.S. Statistisch Zakboek 1956.

⁷⁾ C.B.S. Maandstatistiek Verbruik en Prijzen, april 1957.

⁸⁾ Het aantal filialen van de grootwinkelbedrijven steeg in de periode 1930/38 van 1.097 tot 1.348 (Alers); het omzetaandeel van grootwinkelbedrijven en coöperaties in de periode 1928/38 van 14½ pCt. tot 29 pCt. (v. d. Linde).

⁹⁾ T.a.p. blz. 41.

worden genomen de invloed, die van het v.f.b. op andere soortgelijk gerichte bedrijfsvormen is uitgegaan ¹⁰⁾.

Als symptomen van een verhoogde efficiency mogen worden genoemd:

- een bij gestegen goederenomszet verminderde bezetting in groot- en detailhandel;
- een daling van de procentuele exploitatiekosten en bruto winstmarges;
- een verbetering van de bedrijfsuitkomsten.

Omtrent de bezetting voorheen en thans heeft in een recente rede, gehouden voor de jaarvergadering van zijn organisatie, de directeur van de Nederlandse Kruideniersbond ¹¹⁾ enige vergelijkingen getrokken, waaruit het volgende staatje kan worden samengesteld:

TABEL 1.

	Aantal inwoners (in mln.)	Aantal kruideniers	Per 100.000 inwoners	Totaal omzet kruidenierswaren (in mln. guldens)	Gem. jaaromzet per winkel (in guldens)
1937	8,6	35.900	416	350	9.750
1956	11,0	23.600	215	1.600	67.800

De vermindering van de bezetting en de vergroting van het gemiddeld formaat der winkels blijkt hieruit duidelijk. Het beeld is niet geflatteerd. Er zijn vrij goede redenen om aan te nemen, dat de detailhandelsomzet van kruidenierswaren met f. 1.600 mln. te laag is gesteld en dat deze minstens f. 1.800 mln. heeft bedragen ¹²⁾.

Van de 23.600 winkels, die voor 1956 worden vermeld, dienen 1.290 tot het grootfiliaalbedrijf te worden gerekend (wanneer men de grens trekt bij 25 winkels per onderneming) en 970 tot de coöperatie. Deze beide bedrijfsvormen hebben samen de ongeveer 9 pCt. van de aantal winkels en leveren daarmee circa 30 pCt. van de totale omzet ¹³⁾. De gemiddelde winkel van deze bedrijfsvormen is dus aanmerkelijk groter dan die bij de zelfstandige onderneming, maar daarbij moet in aanmerking worden genomen, dat zij zich hoofdzakelijk op de grotere bevolkingscentra concentreren.

Een vergelijking van de vroegere met de tegenwoordige situatie in de groothandel geeft het volgende beeld:

TABEL 2.

	Aantal grossiers	Totale groot-handelsomzet (in mln. guldens)	Gem. jaaromzet per grossierderij (in duiz. guldens)	Gem. aantal winkels per grossier
1930	1.167 a)	220 d)	189	32
1953	604 b)	710 b)	1.175	39
1956	523 c)	966 e)	1.847	45

a) Bedrijfstelling 1930.

b) Volgens publikatie van het C.B.S.

c) Rede P. v. d. Linde, blz. 12.

d) Berekening in een rapport, uitgebracht door de toenmalige Nederlandse Grossiersbond.

e) Berekening van Drs. L. R. Pasman, secretaris Federatie Groothandel.

Ook hier zien wij evenals bij de detailhandel een belangrijke vermindering van de bezetting en een sterke groei van het gemiddelde formaat. Aangezien de laatste cijfers van het C.B.S. van 1953 dateren, terwijl sindsdien de ont-

¹⁰⁾ De aard van deze „overgangsvormen” wordt door Alers zeer duidelijk aangegeven in hoofdstuk 15, blz. 138.

¹¹⁾ P. v. d. Linde: „De mogelijkheden van morgen”.

¹²⁾ Door herleiding volgens indexcijfer en aftrek van branchevreemde artikelen kan uit het voor 1955 door het C.B.S. opgegeven cijfer voor 1956 een omzet van f. 1.880 mln. worden afgeleid.

¹³⁾ Deskundige schattingen, deels op berekening berustend, variëren van 28 tot 31 pCt.

wikkeling nog in versneld tempo is gegaan, zijn in de tabel voor 1956 cijfers toegevoegd, die niet aan officiële statistieken konden worden ontleend.

Omtrent procentuele exploitatiekosten en marges kan de volgende opstelling worden gegeven:

TABEL 3.

	expl.kosten	bruto marge	winst of verlies
	(in procenten van de omzet)		
Detailhandel a) 1933	17,6	16,8	- 0,8
1953	14,9	15,3	+ 0,4
1955	14,2	15,0	+ 0,8
Groothandel b) 1932	9,1	—	—
1937	7,9	7,7	- 0,2
1952	5,9	6,5	+ 0,6

a) Ontleend aan publikaties van het E.I.M.
b) Volgens het C.B.S.

Met de hierboven gegeven cijfers moge zijn aangetoond, dat zich in deze branche een zeer opmerkelijke sanering heeft voltrokken, waarbij een rationeler samenwerken tussen de schakels van de klassieke keten leidde tot een sterke beperking van de overbezetting in groot- en detailhandel, tot omzetting van een gemiddeld negatief in een gemiddeld positief bedrijfsresultaat in beide geleidingen en dit gepaard aan een verlaging van bruto winstmarges, dus een vermindering van de aan de consument berekende distributiekosten.

Wanneer nu gesteld wordt, dat deze ontwikkeling in hoofdzaak is voortgevloeid uit het v.f.b., dan kan nog de vraag rijzen of het oorzakelijk verband voldoende is aangetoond, of er niet van een min of meer toevallige gelijktijdigheid moet worden gesproken en of er geen andere factoren van invloed zijn geweest.

Wat dit laatste betreft moeten inderdaad de — thans mogelijk al weer verouderde — vestigingseisen worden genoemd, die de eertijds vrije toestroming van onbekwamen en als vakgenoot onvolwaardigen heeft afgedamd en aldus heeft bewerkstelligd, dat de selectie der commerciële organisaties niet illusoir werd gemaakt. In de geschetste ontwikkeling vormden de vestigingseisen echter slechts de zeer noodzakelijke rem, maar niet de motor.

Dat het v.f.b. deze laatste functie heeft vervuld, kan o.a. nog worden afgeleid uit de positie, die deze bedrijfstvorm zich in de branche heeft verworven. Hieromtrent geeft de maandstatistiek van het C.B.S. van juli 1956 het volgende staatje:

TABEL 3.

	Omzet (× f 1.000)	Omzet in pCt. van de totale omzet
Winkeliersinkoopverenigingen	94.502	13
Vrijw. filiaalbedrijfgrossiers	298.187	42
Commerciële organisaties	147.276	21
Overige zelfstandige grossiers	170.293	24
Totaal	710.258	100

Wanneer het C.B.S. hierbij aantekent, dat zich hier bijzonder duidelijk de sterke positie van het v.f.b. in Nederland manifesteert, dan moet er rekening mee worden gehouden, dat hier het v.f.b. is genomen volgens de beperkte opvatting, die het C.B.S. huldigt en dat met dit percentage dus zeker niet te hoog is gegrepen.

Ons houdende aan deze opvatting, waarbij alleen de groepen Centra, Grosco, Spar, VÉGé en Vivo tot het v.f.b. worden gerekend, is hier sprake van een groepering, die 102 grossiers en 7.715 winkeliers omvat. Dit wil dan zeggen, dat het v.f.b. in engere zin met ca. 16 pCt. van het aantal grossiers ongeveer 32 pCt. van het aantal winkeliers

bedient en daarmee ongeveer 42 pCt. van de groothandelsomzet bereikt. Zou men voor het v.f.b. een ruimer begrip willen hanteren, dan zou het marktaandeel nog aanmerkelijk groter worden dan 42 pCt. In elk geval hebben de meeste organisaties, die nu tot andere categorieën worden gerekend, een aantal essentiële punten van hun bedrijfspolitiek aan het v.f.b. ontleend.

De ontwikkeling heeft zich tot nu toe voortgezet en nog steeds ziet men de vitaliteit van het v.f.b. bevestigd in vergelijkende cijfers van expansie en prestatie. De in de aanvang reeds genoemde navolging in het buitenland is mede een aanwijzing voor de waarde en bruikbaarheid van de in deze bedrijfstvorm vastgelegde beginselen. Het is om deze redenen, dat het gerechtvaardigd is de hier beschreven rationalisatie van de levensmiddelenbranche te zien als in hoofdzaak voortgevloeid uit de merkwaardige ontwikkeling van het vrijwillig filiaalbedrijf.

Of het v.f.b. ook in de komende jaren in dezelfde mate een stijgende lijn zal weten vol te houden, hangt af van verschillende factoren. De groei naar grotere eenheden, in groot- en detailhandel zet zich nog steeds voort en dit heeft betekenis, daar men in alle statistieken vrij algemeen de gunstigste cijfers vindt bij de grootste bedrijven. Desondanks is echter het verschil in efficiency met de grootwinkelbedrijven nog altijd niet geheel overbrugd.

Een andere factor, waarmee rekening moet worden gehouden, is de groei van de zelfbedieningszaken, die reeds geleid heeft tot detailhandelseenheden van een voorheen ongekend formaat. Ook binnen het v.f.b. ontwikkelt zich dit nieuwe fenomeen en de mate, waarin men erin zal slagen hiervoor de juiste condities, service, steun en voorlichting te vinden, zal mede een belangrijke invloed kunnen hebben op de positie, die het vrijwillig filiaalbedrijf in de komende jaren zal gaan innemen.

Dubbeldam.

H. LEEMHUIS.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. J. J. van den Hoek: *Industriële vestigingspolitiek van de Overheid*. Deel IV in de serie „Aspecten der Economische Politiek”, Leiden 1956, 167 blz., f. 11,-.

In onze economische orde, waarvan de ondernemingsgewijze productie het uitgangspunt vormt, is de vrijheid van vestiging en uitoefening van bedrijf een belangrijk goed. Dit wil intussen niet zeggen, dat voor een inbreuk daarop nimmer termen aanwezig zouden kunnen zijn. Maar het betekent wel, dat voor het voeren van een politiek, die welbewust een regeling of beperking van de vestigingsvrijheid tot inhoud heeft, steeds de bewijslast rust op hen, die dit middel van economische politiek hanteren. Dat geldt zowel voor de Overheid als voor het particuliere bedrijfsleven, dat door de economische machtspositie, welke het op een bepaalde markt heeft weten in te nemen, de toegang tot de betrokken bedrijfstak beheerst.

In het hier aangekondigde boek, dat de schrijver vorig jaar aan de Rotterdamse hogeschool als dissertatie heeft gediend, wordt een bepaald onderdeel van de vestigingspolitiek van de Overheid, nl. dat betrekking heeft op het industriële bedrijfsleven, getoetst aan de normen, die aan de theoretische economie kunnen worden ontleend. Daartoe worden allereerst de beginselen en doelstelling van de Bedrijfsvergunningenwet van 1938 en van 1954 aan een

beschouwing onderworpen, waarbij de volgende motieven van de wetgever naar voren komen: het industrialisatieargument, het werkgelegenheidsargument en het mededingingsargument. Het werkgelegenheidsargument heeft alleen vóór de oorlog betekenis gehad; na de oorlog heeft zich bij de twee andere motieven nog dat der volkenrechtelijke verplichtingen met betrekking tot de coördinatie der investeringen gevoegd.

Schrijver laat daarop vervolgens het licht vallen van de verworven inzichten der economische wetenschap sinds de jaren dertig, waarin dus de eerste Bedrijfsvergunningenwet tot stand kwam. Dit deel van het boek is hoofdzakelijk gewijd aan een uiteenzetting van de denkbeelden van Keynes, van de leer van de onvolledige mededinging en van Clark's conceptie van een „workable competition”. Met deze resultaten van het nieuwere theoretische onderzoek toegerust wordt dan in het algemeen de vraag onder ogen gezien, of en in hoeverre in het arsenaal van economisch politieke maatregelen uit hoofde van de verschillende aangevoerde motieven aan het wapen der beperking van de vestigingsvrijheid een plaats toekomt. Dit onderzoek leidt tot de algemene conclusie, dat er inderdaad situaties zijn aan te wijzen, waarin het economisch gerechtvaardigd of zelfs wenselijk is de vrijheid van vestiging aan banden te leggen; hiermede dient evenwel uiterst zorgvuldig te werk te worden gegaan. Dit algemene oordeel wordt ten slotte geconcretiseerd in een aantal uitspraken, waarin zowel de verschillende sluitingsgronden van de beide wetten als de toepassing van deze wetten in de vorm van de afzonderlijke bedrijfsvergunningenbesluiten aan de ontwikkelde maatstaven worden getoetst.

Schrijvers eindoordeel luidt, dat de Bedrijfsvergunningenwet wel in enkele gevallen in het kader van de algemene economische politiek een nuttige, zij het ook beperkte functie kan vervullen. Dat overigens vanuit een strikt economisch standpunt bezien het oordeel over de wet van 1938 ongunstiger uitvalt dan dat over de nieuwe wet moet voor een belangrijk deel op rekening worden gesteld van het feit, dat de destijds op de hoofdpunten gevoerde depressiepolitiek de toets van de thans wel algemeen aanvaarde wetenschappelijke kritiek niet kan doorstaan. Bij de beoordeling van de concrete maatregelen heeft schrijver te kampen gehad met een gebrek aan voldoende gegevens, die nu eenmaal in een materie als deze niet in zo ruime mate ter beschikking kunnen worden gesteld als voor een detailanalyse wel noodzakelijk is. Daardoor kan hij slechts voor een enkel geval tot de duidelijke uitspraak komen, dat de maatregel van de beperking der vestigingsvrijheid op economische gronden kon worden verdedigd.

De heer Van den Hoek heeft een onderwerp in behandeling genomen, dat in vergelijking tot het vestigingsbeleid van de Overheid op het terrein van detailhandel, ambacht en vervoerswezen het minst de aandacht heeft, dit laatste niet omdat het hier om weinig ingrijpende maatregelen zou gaan, maar vanwege het aanvullende karakter, dat het industriële vestigingsbeleid als instrument van economische politiek heeft. Tot verrassende of tot tegenspraak prikkelende uitspraken komt hij niet. Dat was bij dit onderwerp ook niet te verwachten. Al blijft hier, en daar op onderdelen plaats voor verschil in waardering, men zal toch weinig moeite hebben om in te stemmen met de algemene teneur van dit boek, dat de Bedrijfsvergunningenwet tegen een achtergrond van vrijheid van vestiging en uitbreiding van bedrijf slechts in incidentele gevallen toepassing zal mogen vinden als sluitstuk op de maatregelen van overheidsbeleid,

zoals dat op andere delen van het economische leven wordt gevoerd. Het is goed, dat dit hun, die in de praktijk reeds deze materie hebben te werken, nog eens op wetenschappelijk verantwoorde wijze wordt voorgehouden. Dit kan de zo noodzakelijke kritische zin levendig houden.

Oudewater.

Dr. C. H. SCHOUTEN.

Prof. Dr. A. I. Diepenhorst: Structuur en Politiek. Uitg. J. Muusses, Purmerend 1956, 115 blz., f. 5,90.

Onder de — in eerste aanleg wat vage — titel „Structuur en Politiek” biedt de schrijver een bundel van een aantal min of meer op zichzelf staande opstellen over ondernemingsfinanciering. Enkele van deze beschouwingen zijn ons reeds bekend uit de tijdschriftliteratuur.

Men kan van een dergelijke opzet geen afgeronde en volledige studie verwachten met betrekking tot het behandelde onderwerp. Diepenhorst zegt in zijn voorwoord ook uitdrukkelijk dit niet als doel te hebben gesteld. „Structuur en Politiek” is daarom geen boek over het onderwerp financiering; het geeft slechts, zoals de ondertitel aangeeft, enkele „beschouwingen over ondernemingsfinanciering”.

Wanneer wij hier neerschrijven „slechts . . . enkele beschouwingen . . .” is daarmee stellig niet bedoeld dat wij in hetgeen de schrijver biedt teleurgesteld zouden zijn. De opstellen behandelen van het onderwerp financiering de interessantste en actueelste gedeelten. Het bindend element is, blijkens de inleiding, de wisselwerking die bestaat tussen de financiële structuur van de onderneming en de financiële politiek van haar leiding.

Wij willen niet zover gaan te stellen, dat dit bindend element niet overal duidelijk aanwezig is, doch het moet gezegd, dat de lezer hier en daar ernstig moet nadenken om dit te onderkennen. Het verband tussen structuur en politiek is weliswaar te evident dat bij welke beschouwing dan ook dit niet aan de dag zou treden, doch wanneer een schrijver dit verband als uitgangspunt voor de behandeling van zijn onderwerp kiest zou het als vraagstuk naar ons gevoelen toch centraler en uitdrukkelijker moeten worden gesteld dan enkel in de inleiding, zoals Diepenhorst heeft gedaan. Het geheel wekt thans enigszins de indruk, dat de titel en de inleiding — en vooral de daarin naar voren gebrachte ideeën — eerst ontstonden toen het boek al gereed was.

Een grote tekortkoming is dit overigens niet: „Structuur en Politiek” is geen leerboek dat de lezer bij de hand neemt om hem rond te leiden door het te verkennen terrein. Voorts zijn de in hoofdstukken gerubriceerde beschouwingen ieder voor zich voldoende afgeronde betogen, zodat het geen onoverkomelijk bezwaar behoeft te zijn als men de algemene lijn, die de schrijver heeft willen trekken, eens uit het oog zou verliezen.

De behandelde onderwerpen zijn achtereenvolgens: Het gewone aandeel en de gewone obligatie — De waarde van het aandeel — Algemene theorie van de claimwaarde — Het aandeel zonder nominale waarde — Claim, stockdividend en bonusaandeel — Agio-varia — Herziening van conversiekoersen bij voorkeursemissies — Huur als financieringsfiguur — Financiële reorganisatie.

De schrijver bedient zich hier en daar, zoals steeds meer ook in de bedrijfseconomie gebruikelijk wordt, van wiskundige technieken. Dit behoeft econometrisch schuwen onder ons overigens geenszins af te schrikken; wij hebben met kennis van de eenvoudige algebra kunnen volstaan.

De tekst is vlot gesteld. Diepenhorst heeft een prettige

stijl, die de aandacht gevangen houdt. Mocht de lezer een zekere leesmoetheid voelen opkomen, dan kan hij erop rekenen spoedig een aardige beeldspraak te ontmoeten, die even ontspant. Bij het beeld van de „cosmetische operatie” (blz. 74) hebben wij evenwel bedenkelijk gekeken: dit wekt gedachten op aan een soort branchevervaging tussen schoonheidsspecialiste en chirurg.

Wij hebben dit boekje met genoegen gelezen en daarin menige wetenswaardigheid over het belangwekkende financieringsvraagstuk ge- en hervonden.

's-Gravenhage.

Drs. A. G. TER HENNEPE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Gedurende de afgelopen veertien dagen bleef de geldmarktsituatie in hoofdtrekken dezelfde als de laatste maanden, nl. gekenmerkt door een voortgaande afwisseling van lichte verkrappingsen en lichte verruiming, op de wijze van het spel van eb en vloed aan het zeestrand op een rustige zomerdag.

Regelmatig worden door middel van tenders op drie-maands schatkistpromessen door het Rijk middelen afgeroomd, hetgeen een hoog oplopende ruimte voorkomt. Zo laatstelijk op 14 juni, toen hierop voor f. 147 mln. werd toegewezen tegen een (ongewijzigd) disconto van $3\frac{11}{16}$ pCt. per jaar.

De verkrappingsen hangen in deze constellatie vnl. samen met de voor de banken geldende kaspercentage-regeling. Voorzichtig als zij zijn, gebruiken deze instellingen gedurende de eerste weken van de kasreserveperioden steeds relatief veel liquide middelen voor het opvoeren van hun tegoeden bij de Centrale Bank, zodat zij — als het tij hun tenminste mee zit — in de laatste weken dezer perioden overtollige liquiditeiten bezitten. Een symptoom van dit laatste vormde de verlaging van de (niet-officiële) callgeldrente tot $2\frac{1}{2}$ pCt. op 11 juni. Uit de tender van 14 juni bleek, dat het Rijk deze ruimte niet ongebruikt wilde laten passeren, hetgeen overigens i.v.m. de debetstand van de Schatkist bij De Nederlandse Bank geen verwondering baarde. In overeenstemming met het bovengeschetste was ook de omslag van de markt op 22 juni, toen de nieuwe kasreserveperiode inging. Callgeld werd toen prompt van $2\frac{1}{2}$ tot 3 pCt. verhoogd. Dat de gehele geldmarktsituatie de laatste maanden aldus in sterke mate het karakter van een statische kringloop draagt, is stellig voor een niet onbelangrijk deel toe te schrijven aan de stabiliteit van de goud- en deviezen-voorraad van de Centrale Bank. Tussen medio februari en medio juni 1957 bleef deze voorraad praktisch ongewijzigd; uit dezen hoofde werden derhalve noch middelen in noemenswaardige omvang aan de markt toegevoerd noch eraan onttrokken.

De kapitaalmarkt.

Aanvankelijk was op de aandelenmarkt alles de afgelopen weken nog koek en ei. Onder leiding van de internationals Koninklijke en Unilever, die weder onderhevig waren aan buitenlandse vraag, o.a. van Zwitserse en Britse zijde, steeg het koersniveau verder. De algemene aandelenindex van A.N.P.—C.B.S., die in 1955, resp. 1956 een maximum van 239,7 resp. 238,2 had bereikt, vestigde op 12 mei 1957 met een stand van 241,0 een nieuw hoogterecord. Het voor haussemarken kenmerkende

zoeken naar „achtergebleven” fondsen was in volle gang en in het kader hiervan stegen o.a. ook Philips en A.K.U. flink in koers. Niet ten onrechte werd erop gewezen, dat de vlotte vertering van de vele stock-dividenden die het laatste halfjaar werden uitgekeerd, en die op zichzelf evenzeer als emissies een koersdrukkend effect uitoefenen, een aanwijzing voor de krachtige marktpositie vormde.

In de tweede helft van de vorige week zette echter een fikse daling in Wallstreet een domper op deze vreugde. Het gehele avans van het koersgemiddelde Dow Jones Industrials boven de 500, in drie weken stukje voor beetje opgebouwd, ging thans in vier achtereenvolgende dagen van koersdaling weer verloren. Hierbij werd gemompeld over een a.s. verhoging van de officiële disconto's en ge-wezen op prijsdalingen op de metaalmarkten welke beide factoren thans blijkbaar eens het hausse-motief van het nog immer heersende inflatiësensiment overtroefden.

In Amsterdam kwam hierdoor van de weeromstuit aan, de koersstijging van de internationals een plotseling einde. Een speciale „feature” vormden de afgelopen week de Indonesische fondsen, waarvan het indexcijfer, dat de laatste tijd reeds was gestimuleerd door de gunstige resultaten van de H.V.A. (buiten Indonesië), thans zowaar een sprongetje omhoog maakte wegens de nieuwe deviezenmaatregelen in dat land, neerkomende op een verkapte devaluatie van de roepiah. Afgewacht moet uiteraard worden of een en ander ook ditmaal weer een speculatief strouvuur zal blijken, of dat er van deze groep aandelen toch werkelijk nog wat terecht zal komen.

Op de obligatiemarkt vonden de afgelopen weken, zoals onderstaande koersen aangeven, schommelingen naar weerszijden plaats, zonder dat van een uitgesproken ontwikkeling in de ene of de andere richting kon worden gesproken. De populariteit van de converteerbare obligatie, die volgens sommigen reeds enigszins aan het tanen was, is blijkbaar toch nog wel van dien aard, dat de Billiton Maatschappij overging tot emissie van f. 21 mln. van dergelijke stukken, met een rentetype van 5 pCt.

De hoofdaandacht blijft in de niet-risico-aanvaardende sector van de kapitaalmarkt inmiddels bij voortdurende op de voor deze sector beheersende overheidsfinanciën gevestigd. Enige dingen, die in dit verband de aandacht trokken, waren de thans gepubliceerde omvang van de bekende leningen van de institutionele beleggers via de Bank voor Nederlandsche Gemeenten voor woningbouwfinanciering, ad in totaal f. 622 mln., het bedrag van f. 250 mln., dat hiervan voor consolidatie van de — in totaal ca. f. 1.200 mln. bedragende — vlottende gemeenteschulden zal worden aangewend en een uitspraak van laatstgenoemde Bank in haar jaarverslag dat er bij de gemeenten een tendentie is, zich onder normale omstandigheden te dekken op de onderhandse markt en slechts bij een krappe kapitaalmarktpositie — althans voor een deel — terug te vallen op de obligatiemarkt.

De Amsterdamse tunnelaffaire bleef in het nieuws. Reeds had men in de grachten dezer progressieve gemeente enige dekschuiten laten varen, waarop zich o.a. bevonden de Stedemaagd en het bord „Heel Mokum in het Grootboek”. Toen in de Kamer echter bekend werd gemaakt, dat deze tunnel met onderhorigheden ca. f. 1.000 mln. zou moeten kosten en het Rijk voorshands niet geneigd bleek de peuleschil van ca. f. 900 mln. als bijdrage hierin voetstoots te fourneren, viel een ijsig stilzwijgen en kon bovengenoemde maagd gevoelig in Zandvoort gaan zonnen.

Aand. indexcijfers A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	7 juni 1957	14 juni ~1957	21 juni 1957
Algemeen	232,9	237,1	235,2
Internat. concerns	341,3	348,8	344,0
Industrie	153,6	155,5	155,7
Scheepvaart	157,3	161,3	158,8
Banken	118,3	117,5	117,0
Indon. aand.	104,2	103,8	108,2

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 218,—	f. 221,—	f. 217,80
Unilever	487½	470	471
Philips	289½	306	296¼
A.K.U.	189	201½	198
Kon. N. Hoogovens	305½	313	312½
Van Gelder Zn.	188½	193¾	195¼
H.A.L.	173	176½	178
Amsterd. Bank	203	204	203½
H.V.A.	117½	121¾	127¼

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	59½	59½	60
3½ pCt. 1947	87½	86¾	86½
3¼ pCt. 1955 I	85½	84%	85
3 pCt. Grootboek 1946	84½	85	85½
3 pCt. Dollarlening	93½	94½	95¼

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	89%	89½	88½
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	80½	80¾	80½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	85½	85½	87
3½ pCt. Philips 1948	91½	91½	90½
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	83	83¾	83¼

New York

Aandelenkoersgemiddelde Dow Jones Industrials	505,6	511,8	500,0
--	-------	-------	-------

J. C. BREZET.

RECENTE PUBLIKATIES

Ir. A. W. van den Ban: Boer en landbouwonderwijs. De landbouwkundige ontwikkeling van de Nederlandse boeren. Bulletin no. 6, afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool. Wageningen 1957, 84 blz.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft concrete gegevens verzameld over de mate, waarin de Nederlandse boeren gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om landbouwonderwijs te volgen. In bovengenoemde publicatie is in de eerste plaats getracht deze statistische gegevens op een overzichtelijke wijze weer te geven. Daarnaast is geprobeerd enkele oorzaken aan te geven voor de regionale verschillen, welke zich t.a.v. het volgen van onderwijs voordoen. Hoewel enkele duidelijke correlaties konden worden vastgesteld, moest ten dele worden volstaan met het geven van voorlopige hypothesen, die men bij regionaal onderzoek kan trachten te toetsen.

Onderzoek naar de behoefte aan nieuwbouw resp. uitbreiding van de automobiel- en garagebedrijven. Rapport van de Commissie ter behartiging van de belangen van de automobielbranche in Nederland. 's-Gravenhage 1956, 10 blz. en bijlagen.

In dit rapport wordt, uitgaande van de verwachte groei van het autopark in Nederland, een schatting gemaakt van de in 1960 benodigde bedrijfsoppervlakte in de automobiel- en garagebedrijven. Tot en met 1960 wordt een jaarlijkse investering van ca. f. 24 mln. nodig geacht om de beschikbare bedrijfsruimte in evenwicht te brengen met de omvang van het voertuigenpark.

Nieuwe wegen in de woningbouw. Uitg. Vereniging van Systeembouwers, 's-Gravenhage 1956, 35 blz.

Ten einde ruimere bekendheid te geven aan haar doelstellingen heeft de Vereniging van Systeembouwers een

reeks artikelen van Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom, die reeds eerder in een tweetal dagbladen waren gepubliceerd, in brochurevorm uitgegeven. Over het doel der Vereniging wordt een uiteenzetting gegeven door haar wetenschappelijk adviseur, Prof. Dr. Ir. J. P. Mazure.

Drs. B. M. Sweers: Allgemeine Untersuchung über die aufklärende Kennzeichnung von Textilien in Europa. Göteborg 1956, 19 blz.

Sinds 1954 wordt door de textielhandel en -industrie gezocht naar methoden om bekendheid te geven aan de kwaliteit en de speciale eigenschappen van textielgoederen, ten behoeve van de handel en de verbruikers. Op een internationale conferentie in oktober 1956 te Göteborg heeft schrijver hierover een rede gehouden, waarvan de inhoud in deze brochure is gepubliceerd.

Dr. Ph. J. Idenburg: Mensen gevraagd! Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar vanwege de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen aan de Universiteit van Amsterdam. J. B. Wolters' Uitgeversmij. N.V., Groningen, Djakarta 1956, 26 blz., f. 1,25.

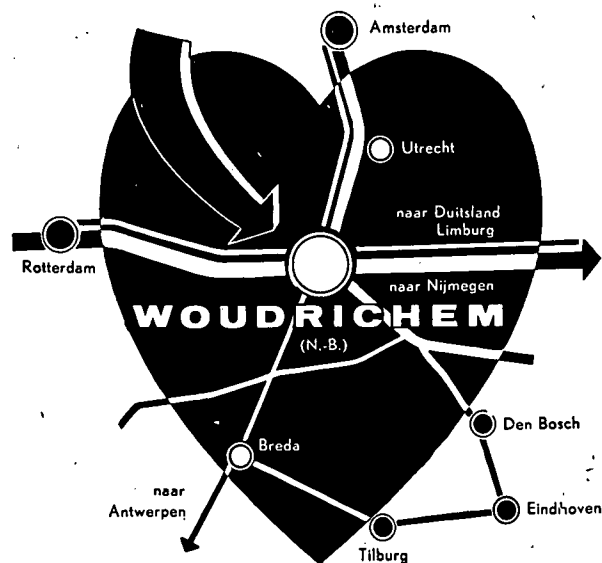
Het tekort aan arbeidskrachten in ons land heeft zowel een kwantitatief als een kwalitatief karakter. Niet alleen de economische hausse maar ook wijzigingen in de maatschappelijke structuur zijn de oorzaken van dit tekort. Schrijver bespreekt deze structuurwijzigingen en houdt zich bezig met de daaraan verbonden consequenties voor de volksoopvoeding.

BOUWRIJP INDUSTRIETERREIN

3.5 hectare
arbeidskrachten en
woningen beschikbaar

met loswal
aan Maas, Waal
en Merwede

in het HART van het land

Vlakbij de nieuwe snelweg (met brug '58) Utrecht-Breda
aan de waterweg Rotterdam-Duitsland (Limburg)

Aanvragen: Gemeentebestuur Woudrichem (N.B.) - Tel. 0 1833-417

Dr. Ir. M. G. Ydo
ADVIESBUREAU
VOOR BEDRIJFSORGANISATIE

thans gevestigd:

KEIZERSGRACHT 407

AMSTERDAM C - TEL. 31585 - 38430

Pensioen- voorzieningen

Adviezen op het gebied van:

statuten en reglementen

*belegging in
vaste-rentedragende waarden*

zelfstandige aandelenbelegging

rendementsverbetering

risicodekking

Het Bureau voor
Pensioenfondsen van
DE TWENTSCHE BANK

beschikbare krachten

ECONOMISCH DOCTORANDUS

29 jaar, energiek, goede contacteigenschappen, veelzijdige ervaring,

**zoekt positie bij internationaal
georiënteerde onderneming**

Brieven no. E.-S.B. 26-1, Postbus 42, Schiedam.

Adverteer in „E.-S.B.“

vacatures

De Coöperatieve Vereniging voor het Verzekeren en Verzorgen van Begrafenissen voor Katholieken „Draagt Elkanders Lasten” U.A. te Eindhoven vraagt, ter coördinatie van haar verschillende diensten

een ALGEMEEN DIREKTEUR

In aanmerking komen personen met ervaring op organisatorisch en verzekeringstechnisch gebied, bij voorkeur academisch gevormd of daarmee gelijk te stellen niveau.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige levensbeschrijving, opgave van godsdienst en verlangd salaris, benevens recente foto te zenden aan het bestuur, Postbus 222, Eindhoven. Sollicitanten moeten bereid zijn zich aan een psychotechnisch onderzoek te onderwerpen.

Burgemeester en Wethouders van Amsterdam

roepen sollicitanten op voor de betrekking van

Directeur van de Dienst der Havens en Handelsinrichtingen

Deze dienst is o.a. belast met het beheer van de zee- en binnenhavens en de koopmansbeurs.

Gegadigden dienen naast ruime *commercieel-economische ervaring over leidinggevende kwaliteiten* te beschikken.

Goede uitdrukkingsvaardigheid, ook in de moderne talen, is vereist.

Uitvoerige sollicitaties onder no. 21112 binnen 14 dagen na plaatsing dezer advertentie te zenden aan de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam (C.).

Bij het

Gemeente-Girokantoor te Amsterdam

zal per 1 januari 1959 de vakature ontstaan van

ADJUNCT-DIRECTEUR

Aan deze functionaris, aan wie een ruime inwerkperiode zal worden gegeven, wordt de dagelijkse leiding van het grootste deel van het bedrijf toevertrouwd. Voorts zal hij de Directeur bij diens afwezigheid moeten vervangen.

Gegadigden voor deze betrekking dienen een academische of daaraan gelijkstaande opleiding te hebben genoten en zij moeten over ruime organisatorische en leidinggevende kwaliteiten beschikken.

Leeftijd niet boven 45 jaar.

Salaris nader overeen te komen.

Kandidaten moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Uitvoerige sollicitaties onder no. 13310 vóór 8 juli a.s. te zenden aan de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Adverteer in dit blad

CAIRO UNIVERSITY - GIZA - EGYPT

Institute of Statistics — Faculty of Commerce —
Applications are invited for the post of

PROFESSOR IN APPLIED STATISTICS

Salary ranges from £E 900 p.a. to £E 1500 p.a. with cost of living allowance of £E 100 p.a.; expatriation allowance ranges from £E 600 to £E 1000.

Candidates should have a doctor's degree in Statistics with an Honours degree in Economics or Statistics and with experience in problems of planning. Ability of expression in English, written and spoken is essential. The nominee will be required to assist in research work run by the University and in relevant research on planning and other problems interesting the concerned government departments and public boards and commissions. Travelling allowance to Egypt and back will be granted once to the nominee and his family. The appointment will date from 1 September 1957 extending over two years. Applications with research work with names of 3 referees should be submitted to the Dean of the Faculty, Giza, Egypt within a month of the appearance of this notice.

DE GROENE DRAECK

Een prachtige uitgave, geheel gewijd aan het Lemsteraakjacht dat door „Varend Nederland” werd aangeboden aan
H.K.H. Prinses Beatrix.

Onder redactie van Ir. J. Loeff

Met bijdragen van Ernst Crone, W. Voorbeijtel Cannenburg, C. J. W. van Waning en Ir. J. Loeff.

Uitvoering op zwaar houtvrij kunstdruk, gebonden in fraaie band.
Omvang ruim 80 pagina's. Formaat 24 x 31 cm, f9,50.

Bestellingen aan de erkende boekhandel of rechtstreeks aan de uitgever:

N.V. Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij

H. A. M. ROELANTS

te Schiedam